

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

SPRÅK SOM INTEGRATIONSFAKTOR

EN KVALITATIV STUDIE AV TJETJENSKA FLYKTINGAR I GÖTEBORGSOMRÅDET

Socionomprogrammet
C-uppsats VT – 2009
Författare: Hasan Hudajev
Handledare: Stig Grundvall

Abstract

Titel:	Språk som integrationsfaktor – en kvalitativ studie av tjetjenska flyktingar i Göteborgsområdet
Författare:	Hasan Hudajev
Nyckelord:	språk, integration, invandring
Sammanfattning:	<p>Den här uppsatsen är en kvalitativ studie av tjetjenska flyktingar i Göteborgsområdet. Syftet med studien är att undersöka språkfenomenets roll i den enskildes integrationsprocess genom att besvara frågeställningarna: <i>Hur upplevs det nya samhällets språk av de invandrarna? Vilken plats tar språket och vilken roll det spelar i integrationsprocessen? Vilket är sambandet mellan språkinläringen och integrationen? Vilka svårigheter äger rum under båda processerna?</i> och även pröva följande två hypoteser: den ena <i>om integrationen kan ses som den enskildes nya värld skapad med nya språket</i>, och den andra <i>om definitionsproblem inom integrationsområdet är ett hinder för själva integrationen</i>. Metoden som används i studien är kvalitativ intervju. Studien omfattar åtta tjetjenska flyktingar av båda könen, som utvaldes enligt följande urvalskriterier: de <i>etniska tjetjener</i> (1), som flyttade till Sverige <i>i vuxen ålder</i> (över 18 år) (2) och är nu <i>bosatta i Göteborgsområdet</i> (3). Studiens teoretiska bas är framför allt Ludvig Wittgensteins idéer om språk och dess roll i det mänskliga tänkandet och Elsie C. Franzéns forskning om flyktingskap och invandrarskap och dess villkor i det svenska samhället. Även vissa statliga utredningar och rapporter, gällande integration i allmänhet och språkinläringen i synnerhet, användes under studiens gång. Resultatet av studien bekräftar i stort de statliga utredningarnas slutsatser om att problem med integrationen är för det mesta beror på att integrationspolitiken har hamnat i dödläge och skall därmed förnyas. Det gäller hypotesen om definitionsproblem. Vad gäller prövningen av den andra hypotesen så visade den att formuleringen om att integrationen är en kreativ process av skapandet av ny värld är tillämplig för att illustrera processen samt analysera den. Några reflektioner och förslag vad gäller eventuella åtgärder medföljer i slutdiskussionen.</p>

Förord

Härmed uttrycker jag min tacksamhet till Gud, som tilldelat mig förnuft och sinnen till att lära känna världen. Jag tackar även min fru *Zalina*, som stödde och inspirerade mig under hela studiens gång, samt mina två barn – *Aslanbek* och *Fariza* – som störde mig lite mindre än de brukar göra. Dessutom tackar jag alla mina respondenter för både deras tid och tålamod. Och slutligen, men inte minst, tackar jag min handledare *Stig Grundvall*, som spenderade sin tid för att råda, hjälpa och uppmuntra mig på ett bästa sätt.

Tack alla ni för allt!

Nol, våren/sommaren 2009

Hasan Hudajev

Innehållsförteckning

<u>1. Inledning och bakgrund</u>	5
<u>2. Problemformuleringen och syfte</u>	8
<u>2.1. Definitioner</u>	8
<u>2.2. Problemet</u>	8
<u>2.3. Syftet</u>	9
<u>3. Tidigare forskning och teoretisk ram</u>	11
<u>3.1. Språkteorierna och konstruktivism</u>	11
<u>3.2. Teoretisk ram och utgångspunkter</u>	13
<u>3.2.1. Flyttningen</u>	14
<u>3.2.2. Integrationen</u>	14
<u>3.2.3. Assimilationen</u>	15
<u>3.3. Integrationsprocessen</u>	16
<u>3.4. Kultur</u>	17
<u>3.4. Statens offentliga utredningar</u>	18
<u>4. Metod</u>	21
<u>4.1. Den kvalitativa metoden</u>	21
<u>4.2. Urvalskriterier</u>	21
<u>4.3. Intervjuer och respondenter</u>	21
<u>4.4. Empiri och analysprocess</u>	22
<u>4.5. Etiska frågor</u>	23
<u>4.6. Förförståelse</u>	23
<u>4.7. Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet</u>	24
<u>5. Empiriredovisning och analys</u>	26
<u>5.1. Sverige och dess folk</u>	26
<u>5.2. Svenska språket</u>	28
<u>5.3. Vardag och hem</u>	32
<u>5.4. Kultur och massmedia</u>	34
<u>5.5. Integration</u>	36
<u>6. Slutdiskussion</u>	42
<u>Referenser</u>	45
<u>Bilaga</u>	46

1. Inledning och bakgrund

De stora migrationsprocesser i världen, som på ett eller annat sätt berört Sverige, kännetecknas inte bara av de faktorerna, som står bakom och orsakar dem (dvs. ekonomiska och/eller politiska kriser), utan skiljer sig även från varandra karaktärs- och kvalitetsmässigt. Härmed menar jag och vågar påstå att migrationsprocessen är något mer än bara en flyttning eller byte av land, utan är en lång och komplicerad process i en enskildes liv. Problemen som skapas av processerna kräver bredare och komplexa synsätt och nya lösningar.

Migrationsströmmarna före och under det andra världskriget pågick huvudsakligen inom den europeiska kontinenten, dvs. mellan de europeiska länderna. Dess befolkningar, tack vare geografiska grannskapet och gemensamma historia hade även något gemensamma (läs: europeiska) kulturella normer och värderingar, som spelade en viktig (om inte den viktigaste) roll i immigranternas integration till nya samhället.

Integrationsfrågan har varit aktuell i Sverige sedan 1960-talet, då karaktären av migrationsprocesserna började förändras grundligt. Då fick svenska staten ta emot många immigranter, först arbetskraftsinvandrare utifrån Europa, och därefter även flyktingar från övriga delar av världen. När det gäller den första gruppen, som täckte landets behov av arbetskraft, var (eller upplevdes) de integrationsuppgifterna lättare än vad gäller påföljande flyktingströmmen, från och med 1980–90-talet, som krävde mer uppmärksamhet (Regeringskansliet).

De nya utmaningarna krävde sina lösningar, och svenska staten genomförde en rad politiska och sociala reformer riktade mot invandrarfrågorna under åren. Redan i mitten av 1960-talet infördes de första åtgärderna för att underlätta invandrarnas anpassning till den svenska arbetsmarknaden och även samhällets regler och normer. Jämlikhetsprincipen om att *invandrare skall ha möjlighet att leva på samma standardnivå som den inhemska befolkningen* blev svenska invandrapolitikens ledande tråd. Den här periodens synsätt på uppgiften kännetecknas av generaliseringen av olika etniska grupper av immigranter som en homogen grupp *invandrarna* (Regeringskansliet).

Invandrapolitiken utvecklades med själva samhällets utveckling, och under 1970-talet genomfördes nya reformer, som exempelvis: hemspråksundervisningen, flerspråkiga radio- och TV-program, samt produktionen av litteratur på andra språk än svenska. Då infördes även en praxis att sprida informationsmaterial riktade mot invandrarna på olika språk.

År 1997 ersattes invandrapolitiken av integrationspolitiken, dess grundprinciper formulerades på följande sätt:

- lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund,
- en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund,
- en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga och medansvariga för (Regeringskansliet).

I den korta historiska sammanfattningen, som ges ovan, är det inte svårt att se riktningen på integrationsfrågans evolution i Sverige. Om det i början handlade om invandrapolitikens rent ekonomiska definition om samma livsstandard, så flyttades fokuset därefter till kulturområdet, där olikheterna och mångfalden ansågs vara viktiga; vilket dock inte tycks vara en tillfällighet, utan ser ut som en logisk utveckling av integrationsidéerna. Nu var det alltså etnisk och kulturell bakgrund som stod i centrum. I detta sammanhang fick språkfrågan ännu mer luft under vingarna och blev faktiskt ett nav för debatterna kring integrationen, som alltmer aktualiserades, problematiserades och diskuterades offentligt, i olika former och sammanhang.

Det finns ett antal aktörer på den svenska offentliga arenan som sysslar med problemet, och alla har de sin egen syn på vad integrationen är eller skall vara, särskilt vad gäller språkets plats och roll i integrationsprocessen. Politiker, forskare, socialarbetare och journalister skriver artiklar, genomför undersökningar, presenterar olika förklaringar och ger olika förslag till nya åtgärder och insatser. Jag tycker dock inte att det ser ut som en konstruktiv dialog, utan snarare som om man diskuterar ett och samma ämne, men pratar om olika saker.

Det var just den ständiga debatten som väckte mitt intresse för problemet. Olikheterna i åsikter, anser jag, beror på olika perspektiv utifrån vilka min studies nyckelbegrepp – *integration* och *språk* – betraktas. Svenning (1993) pekar på sambandet mellan institutionella *diskurser* och dess bedömningar, som påverkar och påverkas av varandra. Författaren (ibid.) menar att diskurserna ger institutionella synsätt en viss förutsägbarhet och legitimitet genom att ange ramarna för interaktionen, förhandlingar om problemdefinitioner samt eventuella påföljande åtgärder. Alltså, diskursen i detta sammanhang är sättet att behandla och hantera ett problem, exempelvis diskutera kring detta, samt diskussionens form, innehåll och riktning. Vad gäller just integrationsfältet så är största problemet här, enligt min syn, att diskussionen sker kring ett fenomen som fortfarande inte är exakt definierat. Jag tycker alltså inte att oförenligheten i åsikter kan lösa problemen inom integrationsfältet, fast diskussionen ändå behövs. Innan själva diskussionen behöver man en allmän plattform för den, varuti man skulle kunna skapa en gemensam bild av integrationen i allmänhet och integrationsprocessen i synnerhet. Härmed menas att olika metoder och åtgärder får diskuteras vidare, medan målet skall vara gemensamt, tydligt och klart definierat. Enkelt sagt skall man skapa en helt ny diskurs kring integrationsfrågan.

Mina antaganden och slutsatser bekräftas till viss del i rapporten (SOU 2006:73) *Den segregering integrationen* (Masoud Kamali (red.)) där följande står i förordet.

”Integration som en generell politik baserad på aktiv omfördelning av resurser för att skapa social sammanhållning i samhället har reducerats till att bli en särpolitik för ”de andra”. Integrationstänkandets och integrationspolitikens särartsprägel har bidragit till ökad segregation och disintegration i samhället. Den svenska integrationspolitiken är fångad i särartstänkande och särartspraktik och måste förändras. Utan skrotning av integrationspolitiken i dess nuvarande form och skapandet av en ny politik vars huvudmål är att skapa lika rättigheter, lika möjligheter och lika utfall för alla oavsett hudfärg, etnicitet,

religion, kön etc. förblir social sammanhållning en illusion. Integrationspolitiken har förändrats från att ha varit en generell politik för att genom omfördelning av resurser skapa social sammanhållning, till att bli en politik för "de andra". Detta riskerar i sig självt utgöra ett hinder för integrationen".

Alltså, å ena sidan, erkänner man förekomsten av problemen, och, å den andra sidan, så uppfattas problemen olika, vilket i sin tur hindrar lösningar på dem.

Integrationsområdet är faktiskt ett väldigt stort fält, som består av många delområden, varför det är omöjligt att omfatta det hela med ett C-uppsatsformat. Av den anledningen bestämde jag mig att fokusera på språkfenomenet och dess roll i integrationsprocessen.

2. Problemformuleringen och syfte

2.1. Definitioner

Innan jag börjar med problemformuleringen och mitt syfte, skulle jag vilja definiera mina centrala begrepp – *integration* och *språk*. Alltså med **integration** avser jag ordets samhällsvetenskapliga betydelse (Nationalencyklopedin), som används i dagens Sverige för att definiera den relativt tidsbegränsade process, då invandrarna, såväl grupper som enskilda individer, adapterar sig till svenska samhället.

Begreppet **språk** i sin tur definieras väldigt brett och olika, beroende på en eller annan betraktares perspektiv. Enligt Nationalencyklopedin är språk *"det huvudsakliga medlet för mänsklig kommunikation, som kan överföras via tre av människans fem sinnen, nämligen hörsel (talat språk), syn (skrivet och tecknat språk) och känsel (taktilt teckenspråk som används av dövblinda)"*. Jag kommer dock att utgå i min studie från det konstruktivistiska perspektivet (Helkama, 2006; Payne, 2002), och därmed betrakta språket som det viktigaste av mänskliga verktyg, med vilket den enskilde konstruerar sitt personliga Jag samt den omgivande världen (ibid.).

2.2. Problemet

Alltså kortfattat kan integrationsproblemet formuleras så här: många av de s.k. nysvenskarna trots alla integrationspolitikens åtgärder, förblir fortfarande utanför samhällets ramar. Vissa problematiserar i detta sammanhang de kulturella lik- och olikheterna (Franzén, 2001), medan andra kritiserar ett sådant synsätt och i sin tur hävdar att problemet inte har något med kultur att göra, utan handlar om strukturell/institutionell diskriminering och rasism, då man utgår ifrån att det finns två skilda grupper i samhället: "vi/svenskar", som utgör "normen" och därmed en förebild för integrationen, och "de/invandrarna", som skall bli integrerade enligt "normen" (Kamali, 2006). Den här inställningen kan även anses vara en del av det s.k. postkoloniala tänkandet, som har sina rötter i den västerländska moderna vetenskapen om "Östern" (även "Orienten"), i vilken alla utomeuropeiska nationer och/eller kulturer betraktades som "främmande" och "ociviliserade" (Said, 1997).

Hursomhelst, enligt mina åsikter, som jag nämnde ovan, beror problemet också på att själva begreppet *integration* samt dess regler inte är tillräckligt preciserade och tydliga, för att en nyanländ individ eller en grupp av individer, som följer reglerna, skulle kunna integreras i samhället. De offentliga aktörerna föreslår olika lösningar, medan problemet är för komplicerat, för att kunna bli löst på ett visst sätt utan det kräver ett komplext synsätt, t.ex. vad gäller mer uppmärksamhet till en enskild individ. I detta sammanhang har jag ett par hypoteser, som jag skall pröva under min undersöknings gång, och som kan formuleras på följande sätt:

För det första, i fall man utgår ifrån konstruktivismens perspektiv, om att en människa konstruerar, eller, med andra ord, skapar sin värld (Helkama, 2006; Payne, 2002) med hjälp av mestadels sitt språk, så antar jag att integrationen till ett nytt samhälle kräver av individen

”skapandet” av ytterligare en ny värld, alltså med hjälp av det nya språket. Således betraktar jag integrationen som en kreativ process (se bild 1).

Bild 1

Av det här framgår det också att den eller de som av några anledningar inte gör det (dvs. inte lär sig språket) eller gör det för sakta, misslyckas eller försenas även med integrationen. Bilden kan även betraktas som en analysmodell för analysen av min empiri.

För det andra, antar jag att de flesta problem med invandrarnas integration till det svenska samhället ligger i att själva integrationens ”gränser” inte är väl och klart definierade, eller med andra ord, är de väldigt diffusa och oklara. Vissa utredningar och rapporter (t.ex. Kamali, 2006) konstaterar att svenska integrationspolitiken har blivit föråldrad och måste förnyas eller skapas helt på nytt. Jag tror att frånvaron av en komplett och tydlig definition av vad integration är eller skall vara, och även av en ny och tydlig integrationspolitik, baserad på objektiva kunskaper och samförstånd mellan alla inblandade aktörer, gör det svårt för invandrarna att integreras till svenska samhället, för att inte säga nästan omöjligt.

2.3. Syftet

Huvudsyftet med studien är att pröva de två hypoteserna som formulerats ovan, och ta reda på vad det är som utgör den inre mekanismen av den enskilda människans integration, eller, enklare sagt, försöka besvara frågan om hur den enskilde integreras. Syftet är faktiskt dikterat av en strävan att upptäcka eventuella brister och/eller fel i integrationspolitiken, som den realiserar i Sverige idag, genom att jämföra mitt empiriska material och studiens resultat med tidigare forskning. Den centrala faktorn utifrån vilken jag skall analysera min empiri är *språk*. Studiens ledande frågeställningar är följande:

- Hur upplevs det nya språket av invandrargruppen, nämligen mina respondenter?
- Vilken plats tar språket och vilken roll spelar det i deras integrationsprocess?
- Hur kan sambandet se ut mellan språkinlärning och integration?
- Vilka svårigheter äger rum under båda processerna?
- Hur konstruerar individen genom det nya språket sig själv och sitt nya liv?
- Tar han/hon på sig eller lånar det nya samhällets regler och normer med det nya språket? Om ja, hur kan det se ut i verkligheten?
- Accepterar man normerna fullständigt eller bara anpassar man sig till dem?
- Hur påverkas individen av de nya normerna?

- Skapar han/hon sig en *ny värld* eller fortsätter leva kvar i *sin gamla*?

Alltså i detta syfte skall jag undersöka hur integrationen upplevs av åtta tjetjenska invandrare, med särskild hänsyn till språkfaktorn, och betrakta processen ur deras egna perspektiv, eller, med andra ord, genom att se på den med deras ögon (Larsson, 2005). Därefter skall jag även analysera deras upplevelser och sätt att tänka och uttrycka sig om sambandet mellan integrationen och språk. Med hjälp av mitt empiriska material skall jag ta reda på hur språkinlärningsprocessen påverkar/påverkat individerna och deras vardagliga liv, deras sätt att integrera sig och inte minst deras syn på vardagslivet i Sverige. Dessutom kommer frågeställningarna spela roll som utgångspunkter för analysen av studiens empiri.

3. Tidigare forskning och teoretisk ram

Det här kapitlet handlar om teorier som avhandlar språkfenomenet samt forskningen som berör både språk- och integrationsområdet. Här kommer jag även ange teoretiska ramar för mina vidare reflektioner och analys genom att ge de allmänna samt vissa specifika definitioner av mina begrepp. Alltså, med hänsyn till mina centrala begrepp delas kapitlets innehåll i två delar, nämligen forskning och teori inom själva språkområdet, och forskning inom integrationsfältet, där bl.a. presenteras publikationer från SOU-serien. Här skall man dock ta hänsyn till att det ena ämnet (nämligen *språk*), som jag redan nämnde ovan, brukar ta en mindre eller större plats i de studierna som gäller det andra (*integrationen*). Därigenom kan man säga att språkfenomenet kommer alltid, på ett eller annat sätt, vara i studiens fokus.

3.1. Språkteorierna och konstruktivism

Det ena centrala begreppet av min studie *språk* är väldigt brett definierat och komplicerat, och tycks även på något sätt vara ett ganska väl undersökt och omdiskuterat ämne. Det finns dock inte någon exakt definition av begreppet språk inom språkvetenskapen (Nationalencyklopedin). Som redan sagts kommer jag i mina reflektioner och analys att utgå ifrån den konstruktivistiska teorins perspektiv, dvs. betrakta språket som det viktigaste av mänskliga verktyg, med vilket människan definierar och därmed ”skapar” sin omgivande värld och även sitt personliga Jag (Helkama, 2006; Payne, 2002). Jag kommer att avstå från att utnyttja mig av de rent språkliga teorierna i min studie, men skall dock presentera själva språkvetenskapens grunder, som kan vara till nytta för mina reflektioner och analys.

Den allmänna vetenskapen om mänskligt språk kallas för *lingvistik*, och ämnet ”behandlar språkliga företeelser från allmän synpunkt, utan speciellt avseende på ett visst språk” (Nationalencyklopedin). Sådana discipliner som *grammatik* (språkliga regelsystemet), *ortografi* (rättskrivningen och rättstavningen) och *retorik* (värtaligheten) är lingvistikens delområden. Förutom dessa mestadels allmänt kända områden finns även vissa specifika ämnen som t.ex. *semantik*, som studerar språkliga uttrycks betydelse, och även *pragmatik* – läran om språkets användning (ibid.).

Rent inledningsvis skulle jag vilja börja med den schweiziska forskaren Ferdinand de Saussure (1857-1913) med sin *Kurs i allmän lingvistik* (1916). Författaren anses med sitt verk ha skapat ämnets grunder. Han räknas även vara grundläggare till *strukturelingvistik*. Strukturelingvistiken eller *strukturalismen* betraktar språk som ett system av tecken, som i sin tur kan delas i grupper (klassificeras) och därmed analyseras enligt varsin egenskap och roll i dess samspel med varandra. Det viktigaste i Saussures teori är skillnaden mellan språk (*langue*) och tal (*parole*). *Språket* enligt författaren är en helhet av gemensamma verktyg som används vid konstruktionen av meningar, medan *talet* är individernas (dvs. de språkbärarnas) konkreta sätt att uttrycka sig. Han menade alltså att språkets meningar skapas i samspelet mellan de två fenomenen. Saussure själv definierade sin lära som en ”vetenskap som studerar teckens liv i samhället” (1916). Hans idéer har haft stor betydelse och inte bara bidragit till

uppkomsten av en hel rad nya riktningar och discipliner inom språkvetenskapsområdet, som t.ex. *språksociologi* eller *sociolingvistik*, som studerar språkets roll i samhället, eller *semiotik* – läran om tecken och teckensystem i stort, inklusive även de icke-språkliga, utan också påverkat hela det moderna filosofiska tänkandet (Larsson, 1995). Strukturalismens idéer utvecklades vidare och överfördes även till andra humaniora och samhällsvetenskapliga ämnesområde, där de fick stor betydelse för bl. a. *etnologin* och *litteraturforskningen* (ibid.).

Förutom de rent språkvetenskapliga ämnena är *språk*, vid sidan av själva tänkandets fenomen, ett av de centrala studieämnena inom filosofins område. Här handlar det dock om de mer omfattande och djupare aspekterna av språkfenomenet, som faller utanför de andra ämnenas fält. Först och främst skulle jag här vilja benämna Ludwig Wittgenstein (1889-1951), som var en av de förra seklets största filosofiska teoretiker, som bl.a. har utvecklat visionerna av den *logiska positivismen*. Hans filosofiska reflektioners centrala begrepp är *världen* och *språk*, men hans teorier kan inte betraktas vara rent "språkliga" utan är hållna i den *analytiska filosofins* anda, som postulerar användningen av logiken samt språk- och begreppsanalysen i frågan om den mänskliga förmågan till förnuftigt tänkande och inläringen i stort (Svensson, 1992). Wittgenstein undersökte filosofiska problem genom analysen av språk och dess roll i processen av det mänskliga tänkandet. Författarens tidigare idéer anses vara inspirerade av Bertrand Russell (1872-1970), som dessutom var hans vän och lärare.

Wittgensteins första och välkända verk *Tractatus Logico-philosophicus* (1922) består av sju centrala aforismer och kommentarer till dessa. Mänskliga språket, enligt författaren, speglar världen, eftersom språkets logiska struktur är identisk med den ontologiska strukturen av världen. Citatet "*mitt språks gränser är min världs gränser*" från boken illustrerar hans åsikter och sätt att reflektera. Alltså definierar den enskilde, som behärskar språket, med detta sin värld. *Världen är allt som är fallet*, hävdar Wittgenstein. Med detta menar han att världen består av mängden av fakta, men inte dock av objekt, som de flesta av filosofiska system anser. Författaren skiljer mellan enkla och sammansatta fakta, medan objekten, i sin tur, anser han äga sina logiska former (egenskaper), som tillåter dem att samverka och därmed skapa fakta. I språket beskrivs de enkla och de sammansatta fakta med respektive enkla och sammansatta meningar. Författaren påstår att just fakta, men inte *namn* (dvs. begrepp), är språkets minsta enheter. Hela språket i detta sammanhang är inte något annat än den fullständiga beskrivningen av allt som händer i världen, dvs. av alla fakta överhuvudtaget. Med andra ord kan man säga, att språket beskriver även alla möjliga fakta. Utifrån detta drar författaren sin slutsats om att språket lyder under logiska lagar och därmed kan formaliseras eller formulera kunskap. Här medföljer även det kanske mest omdiskuterade av författarens postulat, med vilket han faktiskt avslutar boken: "*Vad man icke kan tala om, därom måste man tiga*". Detta uppfattades göra sådana metafysiska ämnen som *etik* eller *estetik* helt meningslösa. Här är det dock viktigt att veta att Wittgenstein själv inte förnekade betydelsen av de metafysiska ämnena utan hävdade att de inte har något med språk att göra.

Här skulle jag också vilja lägga till, att någon som just börjar bekanta sig med Wittgensteins filosofi kan faktiskt bli lurad av vissa av recensionerna av hans verk. Det gäller det faktum att några av kritikerna helt omedvetet, som det tolkas av mig, underskattar hans tidigare idéers

betydelse, nämligen när de hävdar att författaren avstod från dessa i sina senare verk. Oftast handlar det om jämförandet mellan *Tractatus Logico-philosophicus* (1922) och *Filosofiska undersökningar* (1953). Härmed uppmuntras en läsare att föredra *den sene* Wittgenstein framför *den tidige*, vilket hos läsaren kan skapa den falska tanken om att man kan få en förnyad, mer kompletterad och mer omfattande bild. Enligt mig är det dock ett helt felaktigt synsätt på författarens arv. Författaren själv ville publicera *Undersökningar* ihop med *Tractatus*, vilket inte var en tillfällighet, men det gick tyvärr inte. *Filosofiska undersökningar* utgavs första gången som enskild bok år 1953, efter hans död. Alltså *Tractatus* anser jag vara en absolut nödvändig komponent av Ludvig Wittgensteins syn på ämnet, och inte minst av förståelsen av hans filosofi överhuvudtaget.

Först och främst skall man inse att *Filosofiska undersökningar* inte presenterar ett avslag av *Tractatus* utan förklarar, tolkar och vidareutvecklar de idéerna samt skapar nya visioner om språket och dess natur. Till skillnad från *Tractatus* analyserar man här inte världens struktur utifrån språk, utan själva språkets olika uttrycksformer och regler i sammanhanget av dess vardagliga användande. Det här verkets centrala begrepp är *språkspel* och *kontext*. Här fokuserar författaren på den vardagliga användningen av ord och begrepp, som just definieras som ett språkspel. Enligt författaren lyder språkspellet under vissa regler, precis som vilket annat spel som helst. De reglerna styrs av den kontexten (dvs. sammanhanget, miljö osv.) som ordet (läs: *språk* i stort) används i. Wittgenstein uttrycker här förvissningen om att de flesta av s.k. filosofiska problem skapas av att språket brukar anses ha en statisk struktur, medan strukturen i själva verket är dynamisk. Detta innebär, enligt författaren, att ett ords betydelse, ligger inte i själva tecknens betydelse utan snarare i ordets användningssfär (dvs. kontexten). Härmed förnekar han även ords statiska betydelser, vilket innebär alltså att ett och samma ord kan ha olika betydelser och/eller uppfattas och tolkas olika beroende på vilket sammanhang (kontext), som ordet är skrivet eller uttalat i.

3.2. Teoretisk ram och utgångspunkter

Under den här rubriken skulle jag vilja precisera och sammanfatta min teoretiska ram samt definiera de utgångspunkter, som jag kommer att utgå ifrån i mina vidare reflektioner, samt illustrera dem med några figurer.

Enligt Wittgensteins (1922) syn på ämnet, kommer jag att betrakta ett språk som den enskildes *inre värld*. Den inre världen innebär individens konstruktion av sitt egna personliga Jag (Helkama, 2000), eller, med andra ord, hans syn på sig själv, i kontexten av sitt språk. Ett språk inom ett samhälle, i detta fall, skall definieras som samhällets språkkontext, eller individens *yttrevärld*. Kontexten i vilken ett språk används inom samhället är väldigt viktig (Wittgensteins, 1953), eftersom just inom denna kontext skapar individen sin egen identitet och/eller personlighet, alltså den inre världen. I detta sammanhang betraktar jag ett språkspel (ibid.) som samhällets bruk och sätt att använda språket, vilket i sin tur sätter prägel på såväl individens som gruppens självidentitet. Således kan man säga att ju mer man identifierar sin inre värld med yttrevärlden desto mer är man integrerad i den.

Med figurerna nedan illustrerar jag min syn på en individ/en grupp som lever i ett samhälle, och således befinner sig inom samhällets språkkontext, och även processerna av flyttningen, integrationen och assimilationen.

3.2.1. Flyttningen

Min första modell (bild 2) illustrerar situationen innan flyttningen (vänstra figuren) och efter den (högra figuren). När individen lever inom sitt ursprungliga samhälle tycks dess inre värld sammanfalla med yttervärlden. Den inre världen är naturligtvis avgränsad till individens personlighet, men gränserna är faktiskt öppna, vilket helt enkelt beror på att här kan individen fritt kommunicera med yttervärlden, och därmed även identifiera sig med den. Därför färgade jag hela vänstra delen med samma gröna färg. Alltså, innan flyttningen är båda världarna mer eller mindre identiska tack vare dess gemensamma språkkontext och kommunikation.

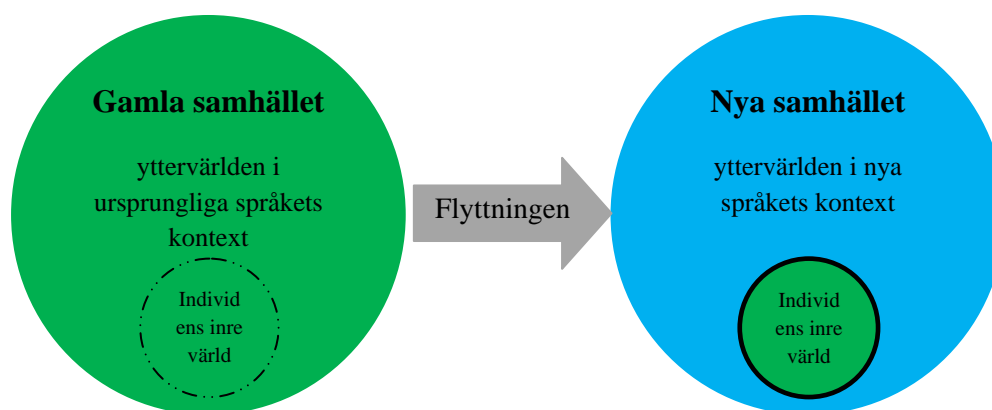

Bild 2.

Situationen förändras radikalt efter individen flyttar till ett annat land. Det nya samhällets språkkontext innebär sin egen värld, som inte är identisk med individens inre värld, varför gränserna till den är slutna här. De slutna gränserna betecknar här alla de svårigheter och problem som individen upplever i sin nya situation, t.ex. självidentitetsfrågan eller bristen på kommunikation med den nya yttervärlden (Franzén, 2005). Det kan även avspejla den situationen då en individ eller en grupp, efter att den/de hamnar i ett nytt samhälle, sluter sig inom sig själv(a) och sin egen grupp, eller med andra ord inom egen kultur, och därmed även upplevas och definieras som en enskild etnisk grupp av sin nya omgivning (dvs. nya samhället).

3.2.2. Integrationen

Integrationsprocessen präglas först och främst av att gränserna kring individens inre värld blir alltmer transparenta (se bild 3). Nu börjar individen lära sig det nya språket, och därmed bekanta sig och kommunicera med yttervärlden mer och mer. Desto mer han gör det (lärt sig språket och kommunicerar) desto mer anpassar han sig till nya språkkontexten och även till sin nya omvärlds regler och normer. Sålunda integreras individen till det nya samhället. Inre världens blandade färg pekar här på yttervärldens eventuella påverkan, och innebär att

individen anpassar sig till den, samt tar på sig dess (dvs. det nya samhällets) regler och normer.

Integrationsprocessen anses kunna ske såväl medvetet som omedvetet, och därmed ta kortare respektive längre tid. Även de, som inte aktivt och medvetet planerar och genomför sin integration, vänjer och anpassar sig med tiden till "nya världen". Franzén (2005) skriver om att en individs bearbetning av sin flyttningsprocess och medföljande kris kan ske under hela individens liv.

Bild 3.

3.2.3. Assimilationen

Nationalencyklopedin definierar assimilationen som en *"process genom vilken en minoritet helt överger sin egen kultur så att ursprungliga kulturskillnader försvinner"*. Till skillnad från integrationen är den längre och även oftast en omedveten process. Annars känns det inte som det ens är möjligt för en nyanländ person i vuxen ålder att helt och hållet assimileras till det nya samhället. Utifrån Wittgensteins påstående om att *världen är summan av alla faktum* (1922), kan man anta att det knappast är möjligt för den enskilde att antingen ändra eller byta sin egen bakgrund och livserfarenheter, exempelvis radera ut erfarenheten av flyttningen. Franzéns (2005) exempel om individs livslånga bearbetning av sin flyttning hör också hemma här.

Hursomhelst, är den assimilerade individen, enligt mig, den som utan några som helst problem kan kommunicera med yttervärlden och därmed identifiera sig med den (jämför bilder 2 och 4).

Bild 4.

3.3. Integrationsprocessen

Det finns en mängd böcker som rör integration, invandrarskap och migrationsprocesser och dess olika sidor, samt problem bundna till dem, med såväl internationellt som nationellt (svenskt) perspektiv. Franzéns bok *Att bryta upp och byta land* (2001) anses av mig vara till nytta i denna studie, eftersom författaren betraktar och analyserar utvecklingen av invandringskrisen i dess olika uttryck: själva flykten, identitetsproblem i nya samhället, diskrimineringar och rasism osv. Enligt författarens förord handlar boken "om det allmänmänskliga, vad invandringen gör med oss när vi byter land".

Förutom detta rör sig två av bokens kapitel om språkfrågan, vilket också hör hemma i min studie. I det första av de kapitlen, nämligen under rubriken *Några faktorer som påverkar språkinläring* (s. 32-40), ger Franzén ett antal exempel på språkinlärningsprocessens eventuella svårigheter. Den första av faktorerna som nämns är *språkligt avstånd*, med vilket menas skillnader mellan individens modersmål och svenska, eller helt enkelt "hur långt språken rent tekniskt ligger från varandra". Författaren betonar här påverkan av de språkliga lik- och olikheterna i språkinläringen. När det handlar om enskilda språk som har samma ursprung, exempelvis som nordiska språk, anses det inte kunna framkalla särskilda problem vare sig i vardaglig kommunikation eller språkinläring, och tvärtom, om det gäller t.ex. ett utomeuropeiskt språk. Ett annat problem, särskilt "för den som lär sig ett nytt språk i vuxen ålder", är brytning. Här pekar författaren på att en stark brytning kan uppfattas ofta som en brist på språkkunskaper. Även det faktum att man tillhörde majoriteten i sitt ursprungliga land, och därmed inte upplevde något behov av att lära sig främmande språk, kan också spela roll. Framför allt, enligt författaren, gäller det personer som har ett stort språk, s.k. världsspråk, som modersmål (ibid.).

Dessutom belyser författaren (Franzén, 2001) sådana faktorer som individens *motivation* och *studievanor*, och även *kulturellt avstånd*. Den sista faktorns påverkan är dock inte lika självklar som de andras. Franzén skriver om vissa svårigheter "som uppstår när företeelse och fenomen inte finns i båda länderna", och fortsätter: "I Sverige där många av storfamiljens stödfunktioner sköts av myndigheter <...> uppstår stundtals sådana förklaringsbehov vid tolkning för nyanlända" (ibid. s. 35). Alltså jag förnekar inte själva kulturskillnadernas påverkan på språkinläringen, utan tycker att forskarens exempel inte illustrerar just det kulturella avståndet, eller att det inte är ett bra exempel på det. Här handlar det snarare om skillnaderna mellan olika politiska organiseringar. Världshistoria påvisar att en och samma kultur kan existera under olika, till och med diametralt annorlunda, politiska regimer. Som exempel kan nämnas: de antika judiska staterna Israel och Judea, eller dagens två koreanska stater m.fl.

Masoud Kamali (2006) är i sin tur väldigt skeptisk mot sådana attityder och opponerar på Franzén. Författaren skriver "att föreställningen om 'kulturell likhet' eller 'kulturell närhet', framfört av en del, gammaldags och okritiska mainstreamforskare <...>, som orsak till en lyckad respektive misslyckad integration i det svenska samhället, förblir försök att reproducera maktförhållandena i samhället. Dessa forskare exkluderar bakomliggande

faktorer som t.ex. andrafieringsgrad, hudfärg, födelseland, kön, den globala världsordningen och den historiska och globala rasismen från sina 'vetenskapliga forskningsmodeller' för de etniska klyftorna" (Kamali, 2006, s. 10).

Mina vidare tankar kring detta presenteras under nästkommande rubrik *Kultur*.

3.4. Kultur

Även kulturaspekten tycks vara viktig i den enskildes eller en gruppns integration till ett nytt samhälle. Här handlar det faktiskt om i hur stor grad individens ursprungliga kultur (dvs. hans inre värld) påverkas av den nya kulturkontexten (alltså, yttervärlden) och tvärtom, eller med andra ord om hur de två kommunicerar med varandra. Det behövs dock ett klargörande tillägg. Från början betraktade jag integrationen som en process av individens anpassning till nya samhället och dess normer, medan i fråga om vad ordet *kultur* egentligen betyder utgick jag ifrån dess specifika och relativt snäva betydelse, nämligen den som omfattar olika former av konst: litteratur, bildkonst, musik, film, teater osv. Tanken med det var att ta reda på hur sådana kulturfenomen påverkar individens integration. Det visade sig dock att själva ordet *kultur* uppfattas som en betydligt större enhet än en summa av ovannämnda delar inte bara av forskarkretsar utan även av mina respondenter.

Så jag tyckte att det finns en mening i att utvidga ordets omfattning och utgå ifrån dess mer allmänna definition. Ordet *kultur* är ursprungligen latinskt och betyder odling. I våra dagar används ordet ganska brett och olika. De olika betydelserna kan dock formuleras på ett kortare sätt, nämligen som *"resultatet av all mänsklig verksamhet"* (Nationalencyklopedin). Om de klassiska ämnena som antropologi eller etnologi skilde mellan olika folkstammars eller nationers *kulturer*, som t.ex. samiska, svenska eller japanska, så betraktar den moderna vetenskapen (t.ex. sociologi) kulturerna som uttryck för alla möjliga sociala grupper. Man talar exempelvis om amerikansk kultur, ungdomskultur och även företagskultur (Wellros, 2007). Det verkar således i sammanhanget vara absolut rimligt att definiera och identifiera samhällets kultur också som yttervärlden, eller tvärtom.

Wellros (2007) skiljer mellan *natur* och *kultur*, och den sista beskrivs som en del av den ordningen som människorna upplever i sin omgivning genom daglig interaktion och kommunikation. *"En del av ordning har alltid funnits eller har åtminstone mycket länge bestått som relativt oförändrad. Den kan kallas natur, den del av världen som innefattar sol och måne, hav och land, berg och dalar, växter och djur. En annan del av ordningen har människosläktet under sin långa historia skapat och dagligen omskapar i sin samvaro med andra. Den brukar kallas för kultur och innefattar språk, tänkemönster och värdesystem"* (ibid. s. 15). Processen av den kommuniceringen, enligt författaren, innebär överföringen av värden, normer, föreställningar och handlingsmönster, och definieras som *socialisation*, vilket i sin tur leder till att omgivningens värderingar och moraluppfattningar förvandlas så småningom till individens inre egendom och därmed blir en del av dennes personlighet (jämför med inre världen).

En kulturs rötter anses ligga inom metakultursområdet enligt brittiske forskaren Francis Mulhern, som i sin bok *Culture/Metaculture* (2000) ger följande definition av termen *metakultur*.

“Metaculture is discourse in the strong sense of that versatile term: a historically formed set of topics and procedures that both drives and regulates the utterance of the individuals who inhabit it, and assigns them definite positions in the field of meaning it delimits. The position of seeing and speaking and writing in metacultural discourse, the kind of subject and individual ‘becomes’ in practicing it, is culture itself”. (Introduction, XIV)

Inom metakultursgränserna skapas det nationella Jaget eller nationell mentalitet (jämför med personliga Jaget), som därefter tar sig olika uttryck i den nationella kulturen. Således kan metakultur även definieras som källan varuti en grupps identitet framkommer. Identiteten uppbyggs av sådana abstrakta upplevelser som *gemensam historia*, *gemensamt territorium*, *gemensam religion* etc. som ger gruppmedlemmarna känslan av gemenskap och samhörighet. De begreppen definieras av mig som abstrakta därför att de anses vara helt och hållet konstruerade begrepp, som brukar mytologiseras och därefter, med tiden, uppfattas som några absoluta sanningar eller konstanter. Som exempel i sammanhanget kan ges även följande citat.

“Metacultural discourse is that in which ‘culture’ addressed its own generality – that is, the whole domain of meaning – and historical conditions of existence. Its fixed impulse is to displace politics as a form of social authority in the name of true and truly general authority, or ‘culture’”. (Mulhern, 2000, s. 181)

Även mänsklighetens historia visar att de ovannämnda begreppen förändrades mycket genom tiderna, och fortfarande förändras, varför den amerikanske socialantropologen och statsvetaren Benedict Anderson (1991) definierar nationalism som *föreställd gemenskap* (imagined community). Författaren hävdar även att den offentliga kulturen blir normgivande p.g.a. sin metakulturella karaktär, medan det privata blir underordnad (ibid.).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att skillnaden mellan kultur och metakultur, och även relationen mellan dem, är i att den första brukar uttrycka sig i form av konkreta kulturella fenomen, som exempelvis nationella kultur och traditioner, medan den andra handlar huvudsakligen om mytologiserade ämnen, vilka dock legitimerar den konkreta kulturens existens.

3.5. Statens offentliga utredningar

Den svenska offentliga sektorns roll i integrationsprocesserna som sker i landet är väldigt stor. Först och främst gäller det lagstiftningen, organiseringen, finansieringen och även genomförandet av integrationspolitiken med dess olika verksamheter. I syfte att korrigera verksamheterna samt bedriva dessa på en rimlig nivå genomför de statliga myndigheter sina regelbundna utredningar, bl.a. Statens offentliga utredningar eller förkortad SOU. Här skulle jag vilja kortfattat beskriva två sådana utredningar, som anses vara till nytta i min studies

sammanhang, eftersom de har till sitt ämne *integrationspolitiken* respektive *språkkurserna SFI* (Svenskundervisning för invandrare).

I den första boken *Den segregerande integrationen* (SOU 2006:73), som är en antologi, diskuteras svenska integrationspolitikens problem och brister, dess orsaker och konsekvenser samt eventuella lösningar, av en rad sociala forskare. En av författarna och även antologins redaktör – Masoud Kamali, professor i socialt arbete vid Mittuniversitetet – är välkänd bl.a. för sin kritik av de strukturella diskrimineringarna av invandrarna i Europa och Västvärlden i allmänhet och Sverige i synnerhet. Några av frågorna som behandlas i bokens olika delar är: problem med social sammanhållning i det mångkulturella samhället, institutionell och vardaglig rasism, andrafiering och stigmatisering, diskrimineringar av olika slag osv. Författarnas gemensamma slutsats kan formuleras så här: Sveriges integrationspolitik har blivit ett fiasko, och måste därför ”skrotas och en ny och generell politik för social sammanhållning antas”.

En annan bok, som nämligen bär namnet *SFI – resultat, genomförande och lärarkompetens. En utvärdering av svenska för invandrare* (2009:2), är också ett bra exempel på statens utredningar, tycker jag. Det är en rapport från Statskontoret. Språkkurserna SFI ingår i den s.k. introduktionsperiodens aktiviteter som en invandrare, nämligen den som redan fått svenskt uppehållstillstånd och blivit kommunplacerad, får som sysselsättning under sina första två år i kommunen. Språkkurserna består av fyra nivåer (A-B-C-D), och den sista D-nivån avslutas med ett nationellt prov. Kursens omfattning om 525 timmar har angetts av regeringen, och kan över- eller underskridas enligt de studerandes individuella behov. Hela introduktionsverksamheten, inklusive SFI-språkkurserna, ligger under kommunernas ansvar.

Enligt förordet genomfördes utredningen i syftet ”att belysa hur och i vilken omfattning statliga reformer lett till förbättringar inom SFI-språkkurserna”. De reformer som nämns är bl.a. den nya kursplanen som infördes år 2003. Men trots allt är utredarna dock tvungna att konstatera att utredningens resultat inte är tillfredställande. Statskontoret rapporterar ”att mer än var tredje SFI-deltagare inte fått något betyg alls tre år efter kursstart. Bland de övriga två tredjedelarna är det endast hälften av deltagarna som uppnått godkänt resultat på kurs D efter det tredje läsåret” (s. 89), och slutsatsen av detta är ”att införandet av den nya kursplanen inte har inneburit att studieresultaten har förbättrats” (s. 90). I detta sammanhang föreslår Statskontoret följande åtgärder:

- att kommunerna skall erbjuda låg- respektive högutbildade möjligheter att studera i olika grupper. Regeringen bör i detta sammanhang överväga att införa ökade krav på kommunerna samt pröva behovet av extra resurser.
- regeringen skall ta initiativ till att omfattningen av yrkesinriktad SFI ökar.
- regeringen skall tänka över att införa krav på kommunerna att tillhandahålla flexibla undervisningsformer för SFI.

- *regeringen skall förbättra möjligheterna att följa upp SFI och även besluta att införa nationella referensvärden för hur lång tid studier på respektive studieväg i normalfallet förväntas ta. (s. 90-93)*

4. Metod

4.1. Den kvalitativa metoden

Min studies ansats är kvalitativ och den är baserad på sju stycken kvalitativa intervjuer (Larsson, 2005). Som det framgår av själva namnet skall forskaren i det fallet fokusera på egenskaperna (*kvalité*) hos det som undersöks (Svenning, 1993). Vid användningen av den kvalitativa metoden skall forskaren närma sig det område eller fenomen som skall undersökas, t.ex. i ett fysiskt möte. En kvalitativ studies empiriska material skall samlas in genom exempelvis enkäter eller öppna intervjuer, som ger möjligheten för en djupare analys av det undersökta problemet. Den kvalitativa metoden innebär också en parallell analys av vissa skrivna källor av såväl teoretisk som praktisk karaktär (Larsson, 2005).

Studiens metodstrategi är huvudsakligen av *deduktiv* karaktär, vilket i mitt fall innebär prövningen av mina hypoteser och modeller med hjälp av studiens teoretiska bas (ibid.).

4.2. Urvalskriterier

C-uppsatsformatet förutsätter vissa begränsningar i tid och utrymme. Det är faktiskt omöjligt att genomföra några bredare och djupare undersökningar under ett par månader. Man skall anpassa sig till det genom att avgränsa och precisera ett konkret område och/eller gruppen som skall undersökas av det stora problemområdet. Mitt val av *språk*, som är en av den stora integrationsprocessens faktorer, kan väl redan betraktas som en sådan avgränsning. Det känns dock inte vara tillräckligt ändå, eftersom att invandrarna inte kan definieras som en liten och/eller homogen grupp, som skulle kunna omfattas med ramarna av denna uppsats, utan består av en hel del mindre grupper, vilka såväl etniskt som religiöst är absolut olika.

För att göra nödvändiga avgränsningar och precisera min undersöknings ramar, bestämde jag mig att skapa vissa kriterier enligt vilka respondenter för intervjuerna skall utväljas. Den här principen att välja ut en person eller en grupp ur en större grupp enligt vissa kriterier kallas för *strategiskt urval* (Larsson, 2005). De tre kriterierna som jag utgick ifrån i mitt urval av respondenterna är *etnicitet*, *ålder* och *bosättningsområde*, utifrån vilka jag fokuserade min undersökning på en viss etnisk grupp, nämligen den tjetjenska (1), och nöjde mig med de personerna som flyttade till Sverige i vuxenålder (2) samt numera bor i Göteborgsområdet (3). Den avgränsningen, bland den tjetjenska gruppen, gjorde det möjligt att undersöka en relativt liten grupp av dem, istället för att försöka omfatta alla.

4.3. Intervjuer och respondenter

Intervjuerna genomfördes av mig med hjälp av intervjuguiden (se bilaga). Intervjuguidens första rubrik består av s.k. inledningsfrågorna, som gäller respondenternas namn, kön, ålder, civilstånd, barn och dess åldrar, vistelsen i Sverige och utbildningsbakgrund samt dess språkkunskapsnivå i svenska och andra språk. De övriga cirka 40 frågorna är delade i fem temarubriker, enligt vissa aspekter, som tycks kunna påverka språkinläringen, samt olika nivåer, som språket kan användas på, nämligen: Sverige och dess folk, svenska språket,

vardag och hem, kultur och massmedia, och integration. Frågorna skall bl.a. belysa sådana av respondenternas livserfarenheter, som dess första intryck av landet, av svenska språket, vissa händelser som kunde påverka dem osv.

Totalt genomförde jag sju stycken intervjuer med åtta personer av båda könen. Vid ett tillfälle intervjuades ett äkta par tillsammans. Alla intervjutillfällena spelades in på band och därefter transkriberades (Larsson, 2005). Eftersom studiens syfte är att betrakta och därefter analysera processen av integration utifrån de integrerades egna perspektiv samt med särskilt hänsyn till språkfaktorn, berörde mina frågor olika aspekter av språkinläringens process samt olika nivåer i samhället vilka språket används på (se bilaga). Intervjuernas längder varierades från 1,5 till 4 timmar.

Tre av mina åtta respondenter är kvinnor, varav en är ensamstående mamma. De två övriga kvinnor är gifta, och deras makar tar också del av min undersökning. Alltså, jag har två äkta par, varav det ena intervjuades samtidigt, och det andra separat. Jag har även en far och son, där sonen är gift och bor med sin egen familj. De intervjuades var för sig. De två är dessutom de enda kvotflyktingarna, som redan hade svenskt permanent uppehållstillstånd medan de flyttade till Sverige genom ett av de FN:s flyktingkommissariat i ett ex-sovjetiskt land. Alla andra i gruppen fick genomgå asylprocessen. Gruppmedlemmarnas medelålder är 43,5 år och varierar mellan 22 och 58 års ålder. Kvinnornas medelålder är 42,3 år (37-51), medan männens är 44,2 (22-58). Alla respondenterna, förutom den yngsta (22 år), har högskoleutbildningsbakgrund.

Respondenterna bor i kommunerna omkring Göteborg. Deras vistelsetider i Sverige varierar mellan 3,5–9,5 år, och alla är de antingen svenska medborgare eller har svenskt uppehållstillstånd. Vad gäller deras nuvarande sysselsättning så ser det ut på följande sätt. Alla tre kvinnor är timanställda, och två av dem studerar på Komvux respektive vid Göteborgs universitet. Av männen jobbar bara en person, och han är fastanställd. Även här är två studerande på Komvux respektive vid universitetet. De äldsta två männen (51 och 58 år) är pensionärer.

4.4. Empiri och analysprocess

Jag kommer presentera studiens empiri och analys i sammanflätad form, eftersom den ansågs av mig vara den optimala för det givna fallet. I analysen av min empiri utgick jag ifrån studiens teoretiska bas och de analysmodellerna som jag presenterade ovan, med särskild uppmärksamhet på hur integrationens olika aspekter problematiserades av de intervjuande själva. Språkinläringen, som ”vägen till integration”, stod alltid i centrum av mina reflektioner kring problemet.

Redovisningen av mitt empiriska material och dess analys bestämde jag mig att dela i fem underrubriker, enligt temarubrikerna från intervjuguiden (se bilaga), nämligen: Sverige och dess folk (1), svenska språket (2), vardag och hem (3), kultur och massmedia (4), och integration (5). Utvalda citat från intervjuerna som kommer upp under textens gång markeras

av mig med kursiv text och anföringstecken och därefter även med respektive persons fingerade namn och ålder satt i parenteser.

4.5. Etiska frågor

En studie som denna skall genomföras med hänsyn till de etiska reglerna för forskning. Därför var mina respondenter informerade om undersökningens syfte, och dess deltagande i denna var helt frivilligt samt konfidentiellt. Informanterna bekantade sig med alla villkor innan de började besvara intervjufrågorna. Etiska krav innebär dessutom att forskaren skall hålla sig neutral till sitt undersökta ämne (Kvale, 2006).

Vid upprättande av villkoren utgick jag ifrån följande etiska huvudprinciper (Kvale, 2006; Larsson, 2005):

- *Samtyckekravet*: innebär att forskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagarens samtycke innan själva undersökningens början.
- *Informationskravet*: handlar om att forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande.
- *Konfidentialitetskravet*: uppgifterna om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem.

Mitt etiska dilemma var min rädsla för att studiens område, vad gäller hågkomster från flyttningen och dess konsekvenser, kunde vara för känsligt för mina respondenter. De var informerade om att de kan och skall berätta bara om det de själva vill. Ändå var jag lite osäker inför intervjuerna. Det visade sig dock att mina farhågor var obefogade. Det såg inte ut som att mina frågor sårade respondenterna, utan de besvarade alla utan några problem. Å andra sidan, var jag även medveten om att invandringskrisen kan ta sig olika uttryck (Franzén, 2001), bl.a. förnekande av svårigheter som finns, så jag försökte maximalt hålla våra samtal inom studiens ramar.

Dessutom fingerade jag även alla respondenternas namn i syftet att skydda deras anonymitet och undvika igenkännandet, inte minst av tanken att några av dem kan ha viljan att ta del av studiens resultat i framtiden. I samma syfte bestämde jag att spara alla band och utskrifter av intervjuerna på ett säkert ställe, utan att obehöriga får tillgång till informationen.

4.6. Förförståelse

Förförståelsen innebär eventuell påverkan av någon tidigare kunskap på en aktuell studie (Larsson, 2005). Egentligen handlar det om den s.k. hermeneutiska cirkeln eller spiralen, då en forskningsstudie anses vara beroende/kunna påverkas av tidigare studier och/eller själva forskarens erfarenheter. Alltså, forskarens syn på ett fenomen eller problem samt tolkningar av dessa kan inte anses vara absolut förutsättningslösa utan präglas alltid av hans/hennes tidigare kunskapsbas. Även stereotyper och fördomar riktade mot det undersökta ämnet eller

området kan betraktas som förförståelsens faktorer. Man skall, alltså, vara medveten om förförståelsens påverkan.

Här är det också viktigt att påpeka att förförståelsen inte alltid är av negativ karaktär. Några tidigare kunskaper kan ju vara till nytta, medan vissa även är nödvändiga i en viss undersökning. Dessutom spelar förförståelsen en viktig roll i analysen av en studies empiri (t.ex. intervjutexter) och teoretiska bas. Då handlar det om att forskaren skall analysera material med hänsyn till respondenternas perspektiv, dvs. vara medveten även om deras förförståelse.

Vad gäller min egen förförståelse för studiens problemområde och centrala begrepp, integration och språk, så består den av min egen invandrarbakgrund. Här handlar det egentligen om att jag, som också är en invandrare som invandrat till Sverige i vuxen ålder, har likheter med min undersökta grupp. Detta i sin tur innebär att gruppmedlemmarnas erfarenheter efter att de flyttade till landet, vad gäller integrationsprocessen i allmänhet och språkinläringen i synnerhet, i en mindre eller större grad kan vara identiska med mina egna erfarenheter av de processerna. Den här faktorn kan anses kunna påverka såväl studiens gång som dess resultat. Bland annat kan den uttrycka sig i att vissa aspekter som är kopplade till den "tjetjenska" erfarenheten kan omedvetet förstärkas av mig. Men å andra sidan kan det också anses vara en fördel för mig. Härmed menas alltså att jag, med mitt inifrånperspektiv, har en relativt djupare syn på problemet än en svensk infödd person.

4.7. Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Även frågan om studiens trovärdighet och pålitlighet är viktig i forskningen. Det handlar om *reliabilitet* och *validitet*. Första begreppet *reliabilitet* uppvisar en undersöknings pålitlighet (Larsson, 2005). För detta krävs att studiens mätverktyg är helt korrekt. Alltså, vid en sådan kvalitativstudie som denna skall man ställa så klara och tydliga frågor som möjligt och även undvika ledande frågor. Frågorna skall inte kunna tolkas olika av olika individer. Dessutom skall analysen av studiens resultat vara entydig och transparent. Det andra begreppet *validitet* kräver att studiens verktyg mäter just detta man hade för syfte att mäta från början (ibid.). En låg validitet innebär, således, att studien inte uppnår sitt mål.

I mitt fall är det viktigt att både intervjuguiden och själva frågeställningarna är väl genomtänkta och anpassade till studiens syfte och analysmetod. Detta är alltså en förutsättning för studiens höga reliabilitet, som förhoppningsvis uppnåtts av mig. Däremot, vad gäller validiteten, så är inte mönstret så självklart som det skulle kunna vara. Det beror dock egentligen på vilket resultat man fått på sin forskning, samt hur man därefter analyserat detta. Också en noggrann analys av tidigare forskning, i syftet att jämföra dess resultat med sitt eget, anses, i detta sammanhang, kunna förhöja studiens validitet.

Validiteten innebär även att studiens resultat och/eller slutsatser skall vara generaliserbara (även teoretiskt sett), det vill säga vara användbara som en ny kunskap (Larsson, 2005) för vidare forskning inom det givna området. Men ett resultat av en studie av ett fåtal personer från den relativt lilla etniska gruppen, som den aktuella, kan knappt vara i högt grad

generaliserbart, vilket dock inte betyder att resultatet är värdelöst. Jag tycker att min studies kunskap skulle vara tillämplig i somliga fall. Den skulle exempelvis vara användbar i form av delkunskap i större undersökningar som omfattar ett antal olika etniska grupper, där syftet är att jämföra och därmed analysera lik- respektive olikheter mellan grupperna. Studiens resultat skulle även bli en del av ett stort forskningsprojekt som undersöker den aktuella gruppens integrationsprocess från olika perspektiv, varav ett är språkfenomenet.

5. Empiriredovisning och analys

Det visade sig att intervjua och lyssna på dem som integrationspolitiken egentligen gäller inte bara är en mekanisk faktainsamlingsprocess, utan även ett bra och unikt tillfälle att upptäcka, analysera och förstå de integrerandes ”dolda” problem, och därefter, utifrån dess perspektiv, försöka upptäcka integrationspolitikens eventuella brister och hinder.

5.1. Sverige och dess folk

När det gäller de allra första intrycken av Sverige, som ett land, erinrar sig alla intervjuade: ordningen och även renheten på offentliga såväl inne- som uteplatser. Det här är nog inte så särskilt konstigt om man tar hänsyn till landet respondenterna kommer ifrån, nämligen, Tjetjenien, som har varit en krigszon längre än ett decennium, och som ännu mestadels låg i ruiner för några år sedan, då alla mina respondenter flyttade därifrån. Alltså, deras första spontana intryck av det nya landet tycks bero på kontrasten mellan den tjetjenska respektive svenska verkligheten, som var särskilt märkbar i början av deras vistelse här. Franzén (2001) konstaterar att den första tiden upplevs ofta som positiv och spännande och även som något av turism, och kan kännas t.o.m. överklig.

Man beskriver även sina första intryck av folket. Alla tjetjenerna betonar att svenskarna såg ut och agerade annorlunda.

- *”Annorlunda än vi är vana vid<...> till och med poliserna!”* (Musa, 43),
- *”De (svenskar) log, var artiga och vänliga, och de hälsade på alla, även de obekanta”* (Zarema, 39).

Svenska folket upplevdes även vara *”ganska lugnt och tyst”* (Zarema, 39). Ingen av respondenterna hade haft några fördomar eller stereotyper mot svenskarna, åtminstone inte innan de flyttade till Sverige. Den vanligaste förklaringen, fast i olika variationer, låter på så vis.

- *”Jag hade ju ingen svensk bekant förut!”* (Elina, 37).

Däremot var alla bekanta med de internationellt välkända svenska kulturföreteelserna, som exempelvis: popmusikbanden Abba och Roxette, barnböckerna av Astrid Lindgren och Ingmar Bergmans filmer osv. Även den svenska politiska ordningen, den s.k. *”svenska socialismen”*, och landets goda ekonomiska status var bekant (Musa, 43, Zaurbek, 47). Kortfattat kan man konstatera att gruppmedlemmarnas första intryck var för det mesta positiva.

Franzén (2001) skriver i detta sammanhang.

”Oavsett orsak till ankomsten beskrivs den första tiden i det nya landet ofta som positiv och spännande. Man ser sig nyfiket om och noterar likheter och skillnader, kanske särskilt hur annorlunda allt är mot det man är van vid. Hur människor uppträder, klär sig, går och står,

vad som finns i affärerna, bostäder och bostadsområden, allt sådant som man noterar som turist och registrerar i minnet som märkligheter och avvikelser. Det kan verka rätt charmigt, nästan litet som en smekmånad". (Franzén, 2001, s. 25)

Man kan se här att mina respondenters berättelser sammanfaller helt med författarens beskrivning. Alltså, tjetjenska flyktingarnas intryck i den situationen kan på inget sätt betraktas som unika, utan tvärtom som förutsebara och ganska självklara. Man kan även lägga till att såväl forskarens som respondenternas beskrivningar påvisar att den etniska faktorn, vad gäller ens bakgrund och/eller tillhörighet, tycks inte ha någon påverkan under första perioden. Det paradoxala är att utifrån det kan man dra slutsatsen om att alla invandrare, åtminstone i början av sin vistelse i landet, *är* en homogen grupp! Men är de verkligen? Ja, rent språkligt är det helt rätt, enligt mig, att kalla de som vandrar in i landet för invandrare. Det är inget fel i själva ordet. Integrationspolitikens problem är i att definitionen *invandrar* har så småningom blivit en utgångspunkt för generaliseringen då olika grupper i samhället framställs som en stor homogen grupp med "annan" kultur (Kamali, 2006).

Man skall även inte glömma att de första upplevelserna av landet som beskrevs ovan är lika och gäller för alla människor, vare det sig invandrare eller vanliga turister (Franzén, 2001), alltså inte kan anses vara specifika för just invandrarna. Men tyvärr, har de likheterna mellan alla människor inget med svenska integrationspolitiken att göra, utan man koncentrerar sig på skillnaderna istället (ibid.).

I den kontexten är det intressant att märka att alla de positiva kommentarer och beröm som Sverige och dess folk fått av respondenterna inte projiceras på de personerna som jobbar inom Migrationsverket och/eller kommunala socialkontor. Ett enda undantag från detta är två personer, som egentligen är från en och samma kvotflyktingsfamilj, som fått sina svenska resedokument och även varit kommunplacerade direkt efter de kommit till landet. Alla andra har i stort sett negativa erfarenheter när det gäller de statliga myndigheterna som behandlar flyktingar. Oftast klagar man på att myndigheterna inte har något individperspektiv.

- *"De (myndigheterna) följer bara pappersreglerna, alltid och överallt, utan att fördjupa sig i några detaljer, vad gäller den enskildes bakgrund och livssituation" (Zaurbek, 47).*
- *"Innan det att de myndigheterna börjar utreda och fatta ett eller annat beslut ur ens fall upplever man dem i stort sett positiva. Fast annars tycker jag migrationsverket tar inte hänsyn till den enskilda människan, utan tolkar reglerna ensidigt bara. På denna nivå tvingas människa att kämpa för sig själv och sina rätt. Man blir tvungen att bevisa att han är en människa, inte en statistisk måtenhet. Det här kändes otrevligt" (Musa, 43).*

Det finns även undantag.

- *"Jag kommer ihåg den unga kvinnan som jag umgicks med genom tolkningen under mitt första möte på Migrationsverket. Hennes ansikte. En väldigt trevlig och lugn*

person. Den här bilden har ingen mörk sida. Det enda som fördyrade den var min egen rädsla att bli missbehandlad, som berodde på mina erfarenheter av att ha kontakter med de ryska militärerna och myndigheterna på hemlandet” (Zarema, 39).

Jag är faktiskt långt från tanken om att respondenternas negativa upplevelser av svenska myndigheter beror på de personer som jobbar på myndigheterna. Problemet är snarare i att de ”följer de pappersreglerna” som inte längre passar ihop med verkligheten.

5.2. Svenska språket

Vad gäller talspråket så visade det sig att i början hör man inte några enskilda ord, utan upplever språket som ett ljud, och även sång.

- *”Det lät som om man sjöng” (Zarema, 39).*

Ett ord anses bestå av vissa ljudkombinationer (s.k. *fonem*) i fonetik, lingvistiska ämnet som handlar om talspråket. Respondenterna berättar att svenska talspråket gav dem inga associationer till de språk som de kan och talar, så det kändes naturligt att de inte lyckades med att skilja mellan enskilda ord i svenska tal heller. Wellros (2007) definierar den perioden som en kulturchock, p.g.a. att *”den som flyttar till ett annat land upplever <...> chocken att bli ”dövstum”, då man varken förstår språket eller kan göra sig förstådd”.*

Det är dock annorlunda när det handlar om svenska i skrift. För de personer som hade vissa erfarenheter av att lära sig främmande språk under gymnasie- eller skoltiden, föreföll svenska likna engelska eller tyska.

- *”Först kändes det som om svenska liknar engelska. Jag menar skriften” (Musa, 43).*

Detta tycks bero på att svenska språket tillhör germanska språkfamiljen, och inkluderar dessutom många s.k. internationella eller låneord, bl.a. från engelska. Här kan man faktiskt anta att detta faktum skulle på något sätt underlätta dess upplevelse av svenska, som ett levande språk, och även bli en stark grund i vidare språkinläring. Om man projicerar det att man kunde förstå vissa ord innan man började själva inläringen på studiens analysmodell, så kan man lätt tro på att de gränserna mellan vissa individer och samhället kan betraktas som mer eller mindre transparenta redan från början. Ändå tycker jag att den bilden är lurig och leder till en felaktig slutsats. Här utgår jag ifrån den tesen att ett ord får sin betydelse i kontexten av sin användning (Wittgenstein, 1953). Wittgenstein förnekar några abstrakta betydelser, och pekar på att ett och samma ord kan ha, och har, diametralt polära betydelser i olika sammanhang. Således kan inte den rent mekaniska inläringen eller igenkännandet av ord betraktas som en riktig förståelse av dem. Samtidigt skall man lära sig dess alla möjliga betydelser samt reglerna till den kontexten orden används i (dvs. till språkspelet). I detta sammanhang är det också intressant att notera, att ingen av mina respondenter kunde formulera sina första inlärd svenska ords betydelse för den vidare språkinlärningsprocessen. Således kan det antas att orden inte spelade någon speciell roll alls.

Däremot kan detta faktum att man läste ett språk i skolan och har vissa kunskaper i grammatiska system och regler spela roll som en grund, eller en vana att studera språk (Franzén, 2001), och därmed användas som en genväg vid inläringen av ytterligare ett språk.

Själva beslutet om att lära sig språket fattar man faktiskt olika. Alltså berättelserna visar att några av respondenterna började tänka på det efter att de fick den officiella personliga kallelsen till SFI-kursen, dvs. efter att de gick genom asylprocessen och därefter blev kommunplacerade, som emellertid kan ta från några månader upp till flera år. Vissa började dock lära sig svenska på egen hand redan i flyktinglägret. På följande sätt ser två olika beskrivningar ut.

- *"Jag hade ingen tanke om det från början. Det var därför att jag och min familj inte hade någon status här. Då upplevde jag min vistelse i Sverige som någon tillfällig upplevelse"* (Elina, 37).
- *"Under mitt första år i landet lärde jag mig språket helt på egen hand. Jag utgick helt enkelt från det att en som vill stanna här skall kunna språket.<...> Redan i Carlslund (f.d. flyktingläger nära Stockholm) fick jag låna en rysk-svensk-rysk ordbok hos en 'sovjetisk person', från vilken jag skrivit upp några hundra svenska ord med dess ryska översättningar. Detta häfte har jag sparat hittills. Det var faktiskt mitt första studiematerial"* (Musa, 43).

Citaten visar, alltså, att individerna kan utgå från olika motivationer i frågan om att börja språkinläringen. Franzén (2001) skriver att så länge man uppfattar vistelsen i landet som ytterst tillfällig finns det ingen stark motivation att kämpa med det nya språket. Motivationen tycks bero på den enskildes egen upplevelse av sin situation. Om Elina inte var säker på att hon med sin familj får stanna i landet och därmed på att hon överhuvudtaget behöver språket, utgick Musa från att han skall kunna det om han vill stanna här.

Vidare lägger Musa (43) till: *"en person utan språk är en 'blind' person"*, och därmed faktiskt kortfattat formulerar studiens teoretiska bas, nämligen tesen om att en individs språks gränser faktiskt är gränserna till individens värld (Wittgenstein, 1922), samt tesen om ett språkspel som kontext (Wittgenstein, 1953). Utifrån dessa kan man resumera att för att kunna se den nya yttervärlden, eller med andra ord, befinna sig i dess kontext (språkspelet), måste man helt enkelt kunna och behärska dess språk.

Även en viss händelse kan väcka individens intresse till språkinläringen, och här kommer ett exempel på det.

- *"Då fick jag vissa problem med hälsan och genomgick även en kirurgisk operation. Jag var tvungen att prata med min läkare och personalen på sjukhuset genom en tolk. Det kändes så obekvämt! Då förstod jag att jag skall lära mig språket och även egga min fru till det"* (Zaurbek, 47).

Slutsatsen från sistnämnda exempel är att man börjar tänka på att lära sig språket bara efter att man, på ett eller annat sätt, upplever ett riktigt behov av det (Franzén, 2001). Man kan faktiskt

konstatera att individens egen motivation spelar den avgörande faktorns roll i frågan om att börja lära sig språket eller inte.

Språkstudierna i svenska för invandrare (SFI-kursen) definierades av svenska regeringen som grund för *introduktionen* – de nyanländas första etapp på vägen mot integrationen (prop. 1997/98:16). Sverige ställer inga krav på att en enskilde skall lära sig svenska innan han/hon erhåller ett permanent uppehållstillstånd och får stanna i landet, så det blir ett krav bara efter individen blir kommunplacerad (ibid.).

Den officiella tesen om att språkkunskaperna i svenska är den viktigaste förutsättningen för individuell integration upplevs som en självklarhet och accepteras helt av alla mina respondenter. Dessutom är de säkra på att lära sig språket är ett måste för en som vill och kommer att stanna i landet. Deras uttryck låter ganska positivt och de själva verkar hoppas på att de kommer lyckas med det. Det är dock viktigt att vara medveten om invandringskrisen som nyanlända upplever och genomgår. Franzén (2001) beskriver invandrarkrisens olika uttryck, bl.a. *förnekande*, vilket innebär att en enskilde kan förneka svårigheter och problem som finns, och även *isoleringen*, när man isolerar sina traumatiska känslor, och därmed kan verka och uppfattas som en optimistisk person. I den meningen skall man vara uppmärksam på några små detaljer i såväl samtalen som intervjutexterna, samt vara noggrann i analysen av dessa.

Trots att alla intervjuade erkände SFI-kursens nödvändighet, fick den en hel del kritik av dem ändå. Oftast gäller kritiken kursens organisering. Bland annat klagade man på att analfabeterna och de som har högskoleutbildningen bakom sig brukar vara tvungna plugga i samma klass, och man inte får välja sitt eget tempo, att regler och krav är för ”mjuka” osv. Även antalet lektionerna per dag ansågs vara fel – de skulle gärna vara fler.

- *”Det som är fel med SFI-kurserna är att de anpassas hela tiden till den lägsta nivån, till de analfabeterna. Man läser alltså med mindre tempo än man egentligen kan och vill, och får inte välja. Det här var väldigt stressigt!”* (Zaurbek, 47).
- *”Jag önskade att jag hade ytterligare mer lektioner per dag. Vi läste från kl 8 till 12, medan jag skulle fortsätta gärna upp till kl 14-15, med en halv timme rast. Det var det som jag saknade. Vi hade mycket folk men lite tid”* (Zarema, 39).
- *”Jo, studieorganiseringen är ju absolut annorlunda här än på hemlandet, inga särskilt stränga krav, inga ”hårda” lärare och så<...> Reglerna är för ”mjuka”, man ställde inga särskilda krav på de studerande. Det skulle vara bättre om SFI-kursen var mer sträng och krävande, med några ”hårda” regler. Det enda och ”hårdaste” krav vi hade var närvaron. På grund av detta gick processen för sakta, särskild för dem som ville lära språket så fort som möjligt, för att studera vidare”* (Junus, 22).

Mina respondenter är inte alls ensamma i sina upplevelser och kritik av SFI-kurserna. Tidigare forskningen påvisar att samma negativa erfarenheter av dessa upplevdes av

invandrare som tillhör olika etniska grupper. Följande exempel är från Franzéns bok *Att bryta upp och byta land* (2001).

"Omar, radioreporter i hemlandet, blev hänvisad till en mindre stad där SFI gavs i två grupper per dag. Omar skrevs in i förmiddagsgruppen. Eftersom Omar var ambitiös och därtill van att använda språk som sitt arbetsredskap försökte han få sitta med också i eftermiddagsgruppen. Han tänkte att han, även om han inte fick, delta i övningarna, skulle få mer träning i att lyssna och dechiffrera ljudnyanserna. Men nej, det gick inte för sig. Varken logiska argument eller böner hjälpte. Tre timmar om dagen var normen".

Det andra exemplet handlar om en viss Pablo Gustavo, som *"ville också läsa på heltid. Han bodde i Stockholm, men eftersom han ansågs lågutbildad (5 års grundskola i hemlandet) fick han bara läsa tre timmar, fyra dagar i vecka. Pablo löste det på sitt eget sätt genom att på morgnarna läsa under namnet Pablo, använda lunchen till att resa ut till en förort på andra sidan stan och där läsa parallell kurs under namnet Gustavo. På så sätt blev han klar betydligt snabbare än förväntat, vilket rimligen var bra både för honom själv och för samhället".*

Franzén (ibid.) påpekar i detta sammanhang att i undervisningen i svenska för invandrare (SFI) skall hänsyn tas till enskildes utbildningsbakgrund, i synnerhet till om han eller hon har någon tidigare erfarenhet av att läsa ett språk i skolan.

Organiseringen av kurserna är dock inte det enda problemet man får under språkinlärningsperioden. Mina respondenter upplevde även vissa svårigheter, som berodde på svenska språkets "specifika grejer". I detta sammanhang nämner man sådana av dem som t.ex. *en-* och *ett-* ord, *ordföljden*, substantivens *bestämda/obestämda* formers regler osv.

Näst största problemet som alla fick uppleva är bristen på att kunna uttrycka sig på svenska samt förståelsen av svenskt talspråk. Brytningen – som är ett av de typiska problemen, när man studerar ett nytt språk – kan orsaka vissa negativa upplevelser hos såväl den som lärt sig språket som den som har det som modersmål. En stark brytning uppfattas ofta som att talaren inte kan språket, fast det är inte alls säkert att perfekt uttal och samtalsflytt innebär att någon behärskar språket bättre, fast för den infödde lyssnaren låter det så ändå (Franzén, 2001). Franzén (ibid.) skriver även att uttalsreglerna från modersmålet kan följa med i det nya språket under lång tid, och det gäller bl.a. ordföljden eftersom den ordningen i vilken orden placeras i en mening varierar väldigt mycket från språk till språk.

Alltså individen kan uppleva vissa svårigheter i att uttrycka sig eller förstå när andra gör det, och på grund av just den bristen uppleva missförstånd i kommunikationen med de infödda. Det anses dock inte vara något allvarligt problem av själva tjetjenerna, utan *"man lär sig, helt enkelt, att undvika missförstånd"* (Elina, 37). Eftersom respondenten dock inte har kunnat ge något exempel på att hur man *undviker* det, så låter förklaringen tvivelaktig och även på något sätt osäker. Här vågar jag anta, rent spekulerande alltså, att rädslan för missförstånd kan leda till att individen begränsar sin kommunikation med omgivningen, vilket, i sin tur, sätter honom utom språkkontexten. Saken är även den att ett språk inte bara är

kommunikationsmedlet utan handlar mycket om individens identitet (Franzén, 2001). Och utifrån detta kan det även antas att ju mindre man kommunicerar med hjälp av nya språket desto svårare för honom/henne att identifiera sig med nya omgivningen. Med andra ord, handlar det om att skapa sig en ny identitet. Franzén påstår att man blir en annan person i det nya språket – ”*någon, som inte kan*” (ibid.). Jag i min tur vågar lägga till att man blir *annan* oberoende på om man kan eller inte.

Det är också intressant att få höra att vissa av mina respondenter inte ser några orsaker till rent kulturella missförstånd (s.k. kulturkrock) mellan sig och de infödda, utan till och med identifierar sig själva som *européer i grunden*.

- ”Vad gäller beteendet, kroppsspråket, minspelet osv. Jag tror att det beror på att vi är *européer i grunden*. Jag menar utbildningsbakgrund.<...> Det är omöjligt för mig att göra något som skulle feluppfattas av svenskarna” (Musa, 43).

Det här exemplet, trots alla positiva intryck som det framkallar, påminner också om vissa psykiska försvarsmekanismer, nämligen den som kallas *förnekande*, som redan nämndes av mig ovan, samt *passing*, som gäller identitets- och tillhörighetsproblem (Franzén, 2001). Om det första begreppet handlar om individens förnekande av svårigheter och problem som finns, och ”*kan gälla hela situationen och den nya identiteten som migrant, invandrare, flykting, asylsökande*”, så innebär det andra individens försök att ”*passera som någon annan, låtsas höra till den grupp man vill tillhöra*” (ibid. s. 63). Vidare analys visade emellertid att mina antaganden och slutsatser inte är långt borta från sanningen. I fortsättningen, nämligen under rubriken *Kultur och massmedia*, kommer jag mer att belysa problemet med begränsad kommunikation med yttrevärldens (kulturella) kontext.

Vad gäller respondenternas kunskaper i svenska, så ser situationen ut på följande sätt. De tre äldsta personerna i gruppen (två män och en kvinna i åldrarna mellan 51 och 58 år) har antingen redan klarat eller fortsätter studera på SFI-kurserna, och står således på lägsta nivån. Bästa resultatet vad gäller språkkunskaperna, och kanske även integrationen i stort, visar man inom mellanåldersgruppen av två män och en kvinna, i åldrarna mellan 37 och 47 år, varav två studerar på olika universitetsprogram medan en är fastanställd på ett transportföretag. Övriga två personer kompletterar sina skolbetyg på Komvux och kommer fortsätta utbildningen på högskolenivå. Således kan man konstatera att språket används dagligen av de flesta i gruppen.

5.3. Vardag och hem

Eftersom jag ovan har beskrivit redan respondenternas vardagliga sysselsättning, så övergår jag här direkt till hemmaplannivån.

Utifrån berättelserna kan man konstatera att på den här nivån uttrycker man sig på svenska väldigt sällan. Hemma pratar man tjetjenska. Men svenska används dock nästan dagligen ändå, nämligen i skriftlig form, t.ex. när man gör tentor, skriver uppsatser eller hjälper sina

barn med hemläxor. Förutom detta brevväxlar man med lärare och även myndigheterna. Men trots det är jag inte benägen att överskatta den typen av språkinläring, eller, rättare sagt, dess roll i individens integrationsprocess. Här handlar det, som sagt, mer om modersmålskontexten medan svenska bara är ett objektifierat ämne inom denna. Det är inte en ömsesidig kommunikation med yttervärlden, utan ett arbete med vissa texter, dvs. med skrivspråket. Det är inget språkspel heller, eftersom här, på hemmaplannivån, observerar individen svenska som ett objekt, utan att använda det. Texterna kan ge vissa formella språkkunskaper, men tycks inte positivt påverka individens förmåga att kommunicera på svenska, och därefter integreras till samhället.

Wellros (2007) skriver att för att bli integrerad till ett mänskligt samhälle skall individen socialiseras. Processen förutsätter en kommunikation som i sin tur byggs på användningen av ett språk. Just i kontexten av den användningen av språket skapas ett språkspel som fastställer dess regler (Wittgenstein, 1953), vilket därefter sätter sin prägel på hela samhällets normer eller s.k. kulturkoder (Jansson, 2002). Det är den kontexten, som kommunikationen sker i, och de reglerna, som kommunikationens innehåll tolkas med. Saussure (1916) hänvisade till tolkningskompetensens betydelse, när han skrev om skillnaden mellan *betecknande* och *betecknad*, eller, med andra ord, *uttryck* respektive *innehåll*. Här blir frågan aktuell om skillnaden mellan ett språk som sådant (*langue*), i synnerhet skrivspråk, å ena sidan, och talspråk (*parole*) å den andra sidan. Så vitt man vet ingår både det ena och det andra i språkinlärningsprocessen (SFI-kursen), där de spelar var sin roll. Men vilka är rollerna? Och hur påverkar de just integrationsprocessen?

Framför allt är det viktigt att förstå hur de olika två delarna av ett språk skiljs från varandra, samt på vilket sätt de samspelar med varandra på samhällets olika områden och nivåer. Med enklare ord kan man säga att talspråket är mer personligt och fritt samt förutsätter en direkt kommunikation mellan individerna (ansikte mot ansikte), medan skrivspråket är formellt, rättar sig efter vissa regler och ofta opersonligt. Skrivspråket är faktiskt ett tekniskt verktyg av vissa symboler och tecken, vilket vi använder för att sprida och erhålla information, t o m över tids- och rumsgränser, medan talspråket brukar användas här och nu (Wellros, 2007).

Jansson (2002) påpekar att kulturella kodsystém bearbetas av människor genom sin vardagskommunikation, medan den enskildes individuella tolkningskompetenser beror på dennes egna kulturella erfarenheter, kopplade till den sociala och kulturella miljön han eller hon själv hör till. I sammanhanget av allt detta låter det ganska självklart att när det gäller några regelbundna kontakter med de infödda, så är det bara två familjer som har vänner och kompisar bland sådana. Annars är det bara offentliga kontakter, ofta i form av brevväxling, som gäller för resten av gruppen. Man kan alltså konstatera att respondenternas vardagliga kommunikation med yttervärlden antingen är ganska liten eller begränsad.

Vad gäller modersmålskontexten så tycker jag att den gör hemmet till hemlandet i miniatyr. Det är ett litet samhälle med märkbara slutna gränser inom det stora svenska. Språkinläringen har inte något med integrationen att göra inom dess gränser, eftersom det snarare handlar om att integrera en liten bild av Sverige till det lilla hemlandets

modersmålskontext än att integrera sig till svenska samhället. Språkkunskaperna i sig själva, såväl som i synnerhet språkinläringen, kan inte anses vara helt identiska med den stora integrationsprocessen, därför att integrationen förutsätter en aktiv kommunikation, alltså beror på hur mycket man kommunicerar med den omgivande världen (Jansson, 2002) eller, med andra ord, hur man upptäcker denna genom att använda sitt nya språk. Utifrån detta framgår det att om man har någon brist i kommunikationen så kan integrationen i detta fall ske långsammare än om det vore tvärtom. Det här kan förklara varför de individuella integrationsprocesserna, trots statens åtgärder i form av språkkurserna, sociala tjänsternas stöd osv. sker och utvecklas så olika. Enligt min förståelse är det just därför att processen beror på individens personliga förmågor och färdigheter och inte minst, som jag har redan beskrivit ovan, på dennes motivation. Det innebär även att en långsam integrationsprocess inte alls behöver misslyckas, utan bör värderas utifrån den enskildes personliga motivation och tankar kring denna, dvs. de faktorerna som bestämmer hela processens riktning och innehåll.

Till sist skulle jag också lägga till att respondenterna inte på något sätt negativiserar sin situation, när det gäller kommunikationsbristen med yttervärlden, utan betraktar den som sitt eget fria val, vilket i sin tur låter hoppfullt på att de skall lyckas med sin integration till samhället. Men, trots all trygghet och säkerhet de lyckades skaffa sig på sitt nya land, verkar de på något sätt osäkra ändå. Det visar sig först och främst i deras vilja att integreras på sina egna villkor. Analysen av den aspekten skall framställas under rubriken Integration.

5.4. Kultur och massmedia

Som det nämndes av mig ovan, i min analys utgick jag ifrån en bredare syn på kulturbegreppet, vilken inte är begränsat av olika former av konst (som t.ex. måleri, musik, film etc.) utan omfattar hela det kulturområdet och definieras som *ett resultat av all mänsklig verksamhet* överhuvudtaget (Nationalencyklopedin).

Wellros (2007) påstår att den mänskliga kulturens roll är att skapa ordning. Författaren menar att vi, såväl enskilda individer som grupper, och även hela samhället i stort, har ett behov av någon form ordningen av alla våra erfarenheter och kunskaper som vi lär oss av omvärlden. Det går dock inte att alla skapar sin egen ordning för sig själv, oberoende av andra, utan vi behöver interagera genom att kommunicera. Här är det värt att nämna att kommunikation i sig själv definieras som livets grund, om inte själva livet, av många tänkare. Amerikanske filosofen och psykologen Paul Watzlawicks (1967) uttryck – *”One cannot not communicate”* – är ett bra exempel på detta. Wellros (2007) i sin tur betonar kommunikations roll i att överföra värden, normer, föreställningar och handlingsmönster, och definierar denna process som *socialisation*, och påstår att med tiden leder processen till att omgivningens värderingar och moraluppfattningar förvandlas till individens inre egendom och blir en del av dennes personlighet. I detta sammanhang är nästa citat väldigt tydligt och representativt, tycker jag.

- *”Svenska normer blir en del av mig själv, av mitt jag. Det som förvånade mig förut inte gör det nu. Det som upprörde mig förut inte gör det nu. Det som förut upplevdes av mig som något meningslöst ser inte så ut nu. Man vänjer sig alltså till massa saker...”* (Musa, 43).

Det här exemplet förnekar Franzéns (2001) tes om att det kulturella avståndet påverkar språkinlärningsprocessen. Jag skall också lägga till här att min primära hypotes om att *integrationen är en kreativ process av att skapa en ny värld* påverkades på något sätt under analysen av studiens empiri, och skall därför omformuleras lite.

Alltså, respondenternas berättelser visar att det snarare handlar om *upptäckten* av en ny värld än *skapandet* av den. Det betyder att den enskilde, som vill integreras i ett nytt samhälle, kan nu anses behöva upptäcka "den nya världen" genom att lära sig språket, och därefter, med hjälp av detta, lära sig det nya samhällets regler, normer och värderingar, eller helt enkelt socialiseras (Wellros, 2007). Syftet med det är alltså att hamna i "den nya världens" kulturkontext. Annars blir man tvungen att stanna kvar utanför samhällets ramar. Ändå, trots att tesen omformulerats, kan man inte suddas bort skapandet helt. Språkinläringen och därmed upptäckten av den nya världen är en gradvis process, vilket innebär att man upptäcker den steg för steg, genom att skapa sin egen bild av den. Således anses själva analysmodellen vara användbar utan några förändringar.

När det gäller mina informanter så visade det sig att de uppfattar språkinläringen och även integrationen som en process av kulturell acklimatisering också.

- *"Man skall lära sig språket och samhällsnormerna, för att uppfatta och förstå folkets kultur. Svenska versionen av 'det goda' och 'det onda'" (Junus, 22).*
- *"Jag vill förstå allt jag inte än förstått i detta samhälle" (Zarema, 39).*

Man förstår alltså, kanske även rent intuitivt, att kommunikationen med yttrevärlden innebär inte bara något vardagligt samtal på en offentlig plats, utan är en ständig process som pågår alltid och överallt, även när det gäller besök på några offentliga kulturplatser, dvs. bio, teatrar, museer osv. I den frågan förevisar tjetjenerna en likgiltighet, å ena sidan, och viss osäkerhet, å den andra. Det finns inte en enda person bland dem som har/hade varit på teater eller museum i Sverige. Det är bara två personer (äkte makar) som varit ett par gånger på bio med sina barn, och detta trots att alla i gruppen, förutom den yngsta personen, har barn i skolåldern. De flesta av gruppmedlemmarna uttrycker en osäkerhet och hänvisar till sina brister i språkkunskaper, som t.ex. i det följande exemplet.

- *"Jag tror inte att jag är redo att besöka t.ex. svenska teatrar, för min svenska är inte än på så hög nivå. Jag tror inte att jag skulle kunna värdera aktörsspelet. Jag menar inte att uppfatta ord och meningar, det är helt ok med det, utan att man skall känna språket, inte bara kunna det. <...> Jag har inga illusioner gällande mina svenska språkkunskapers nivå" (Musa, 43).*

Och på följande sätt förklaras det av den yngsta informanten.

- *"Jag hade inte någon möjlighet när jag bodde hemma, för jag var för liten när kriget kom. När jag bodde med mina föräldrar i Georgien handlade det inte om något mer än bara överleva – då hade ju vi brist på allt. Efter jag kommit hit tänkte jag om det, att gå på bio någon gång, men inte än gjort det" (Junus, 22).*

Individen hamnar i språkets sfär även när han/hon tittar på svenska TV-kanaler, lyssnar på svensk radio och läser svenska tidningar. Det handlar om massmediernas påverkan. Respondenterna uppskattar massmediernas betydelse i språkinläringen. Förutom de två äldsta personerna, tittar alla på svenska TV-program och läser svenska tidningar dagligt samt, då och då, även böcker. Tjetjenerna är säkra på att dess språkinlärningsprocess påverkas positivt av allt detta.

- *"Ja, visst. Både två (kultur och massmedia) spelade, och ännu spelar, en stor roll i den (språkinläringen)" (Zarema, 39).*

Utifrån intervjuerna kan man även konstatera att mina informanter läser tidskrifter oftare än böcker, och föredrar filmer och politiska dokumentärer framför vanliga nöjesprogrammen. Allt detta som man inte, trots vissa språkkunskaper, kan uppleva och förstå helt, sorteras bort. Jag tycker att det kan tolkas som ett uttryck av den ovannämnda begränsade kulturella kontexten. Däremot tittar alla respondenterna på svenska nyhetsprogram och dokumentärer, bl.a. på ett par engelskspråkiga satellitkanaler som sänds med en svensk undertext. Vad gäller några övriga språk så läser man även på sitt modersmål och ryska och gör det så ofta som varje dag, fast endast på nätet. De studerande läser även kurslitteratur på engelska då och då.

Vad gäller den bild av Sverige som skapas av informanterna genom massmedierna så värderas den ganska olika. Det finns såväl de som accepterar den som de som endast litar på sina egna erfarenheter. Följande tre uttryck illustrerar detta.

- *"En hel del av min bild av Sverige är skapat av kultur och media: TV, radio, tidningar..." (Zarema, 39).*
- *"Massmedierna påverkar oss mycket, men man skall skilja mellan dess "värld" och verkligheten. Jag brukar mer lita på mina egna erfarenheter. De svenska massmedierna är nog mer objektiva, jämfört med de ryska, men ändå..." (Elina, 37).*
- *"Om jag upplevde Sverige endast genom TV, så skulle det vara en negativ bild. Det är ett annat liv i rutan" (Musa, 43).*

5.5. Integration

Integrationen är det andra, efter språket, av studiens centrala begrepp. Dessutom problematiseras detta område av mig just utifrån språkperspektivet. Ett av min studies syfte är att ta reda på hur stor del språket tar av integrationen samt vilken roll det spelar i den. Ovan har jag redan analyserat vissa aspekter av det. Nu är det dags att betrakta integrationen i stort. Med detta menar jag analysen av officiella källor och dess jämförande med hur mina respondenter uppfattar problemet och sig själva i det.

Enligt svenska regeringens hemsida (www.regeringen.se): *"mål för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund", medan "inriktning för integrationspolitiken är:*

- att åstadkomma ett stabilt och flexibelt system för mottagning och introduktion för nyanlända invandrare som leder till egen försörjning, samt
- en positiv utveckling i stadsdelar med utbredd utanförskap”.

Den här förklaringen låter väldigt positivt och lovande, fast väldigt generaliserad och otydligt på samma gång. Varken integrationspolitikens mål eller inriktning säger någonting om en enskild person. I detta sammanhang påpekar statliga utredarna på integrationspolitikens paradoxala roll i att åstadkomma ökad segregation och utanförskap, och konstaterar att integrationsprocesserna i samhället faktiskt går i motsatt riktning än det faktiskt deklareras officiellt (SOU 2006:73). Det här anses vara följden av att *”integrationspolitiken förändrats från att ha varit en generell politik för att genom omfördelning av resurser skapa social sammanhållning, till att bli en politik för ’de andra’”* (ibid.), eller med andra ord, den generella politiken har blivit generaliserad. Man påstår även att *”integrationspolitiken har kommit till en återvändsgränd eftersom den endast kan förverkligas genom att ständigt återskapa uppdelningen mellan ’vi’ och ’dem’”* (SOU 2005:41). Jag tycker att den här splittringen i frågan mellan olika maktgrenar – alltså mellan regeringen, som bestämmer politiken, och de statliga utredarna, som prövar den – är i sig själv ett tecken och ett bevis på att integrationsfältet befinner sig i en systemkris. Kamali (2006) konstaterar i detta sammanhang.

”Detta tänkande har gjort att ”mångkulturalism” och ”mångfald” har blivit nyckelbegrepp för att beskriva ett tillstånd där andra grupper tillhörande ”andra kulturer” lever bland ”oss” och har skapat ett mångkulturellt samhälle. Synliga ”andra” med annorlunda utseende tvingas in i kulturella boxar som t.ex. iranier, chilenare, kurder, araber och afrikaner och tilldelas olika egenskaper. Dessa grupper har dock en gemensam nämnare, nämligen att ”de” är olika ”oss”. Dessa grupper föreställs komma från ”andra kulturer” som på nästan alla punkter skiljer sig från ”vår kultur”. Därmed nationaliseras och etnifieras begreppet kultur och görs till ett oföränderligt ting som markerar gränsen mellan ”vi”, de bekanta och normala, och ”de”, de främmande och avvikande. Dessutom ges dessa två föreställda ”kulturella grupper”, nämligen ”svenskar” och ”invandrare”, olika platser i den ”kulturella ordningen” i samhället. ”Den svenska kulturen” får en särställning i toppen och ”alla andra kulturer”, dvs. ”invandrarkulturer”, placeras i underläge”. (Kamali, 2006, ss. 12-13)

Och vidare.

”Därmed blir integrationspolitiken en politik för särskiljande och kategorisering av ”de andra”. Dessa grupper homogeniseras inåt och heterogeniseras utåt. ”Invandrarnas” skillnader gentemot ”oss” blir avgörande för integrationen, inte likheter mellan olika grupper och deras gemensamma mänskliga egenskaper. Det senmoderna, som ibland också kallat postmoderna, samhällets oerhörda potential för förändring nonchaleras systematisk. En förklaring till detta är att den grupp som har monopol över resurser till makt och inflytande och därmed har skaffat sig ”kulturell hegemoni”, för att använda Gramscis terminologi, tjänar på det etablerade ”multi-kulti-tänkandet” och organiseringen”. (ibid.)

Men vilka uttryck tar sig politiken och systemkrisen i en konkret individs livssituation? Hur uppfattar individen det? När det gäller mina respondenter så upplever de integrationsfrågan mer eller mindre likadant. Å ena sidan, uttrycker de viljan att bli integrerad i det svenska samhället.

- *"Att jag integreras ligger ju inte bara i landets utan i mitt eget intresse! Det är kanske ännu viktigare för mig än för Sverige. Det är inte samhället som har behov av mig, utan jag som har behov av samhället"* (Musa, 43).
- *"Ja, jag vill det. Jag vill förstå allt jag inte än förstått i detta samhälle"* (Zarema, 39).
- *"Så klart, jag vill det! Man kan ju inte förkasta den så länge man bor och lever här, i Sverige"* (Elina, 37).

Medan frågan om vad integrationen är för dem personligen, besvaras av dem på följande sätt.

- *"För mig är den en möjlighet att få välja det jag vill ha, framför allt vad gäller min blivande jobbpåsats. Ett fritt val, alltså, i stort sett"* (Elina, 37).
- *"Min personliga integration innebär att kunna uppnå samförstånd med de infödda, att kunna umgås med dem och meddela mina åsikter och tankar till min nya omgivning"* (Junus, 22).
- *"Det är en möjlighet, då man kan leva i samhället såsom alla andra gör det, utan några som helst svårigheter och hinder när det gäller språk, kultur osv. Att leva ett normalt liv, alltså, enligt de reglerna som finns"* (Zarema, 39).
- *"För mig innebär integrationen att inte vara överflödig i det samhället. Om man kan fritt leva och verka i samhället då är man integrerad. Inte som parasit alltså! <...> Det är omöjligt för mig, som kommit till Sverige i 40-årsålder, att försvenskas. Men jag kan och vill bli en nyttig medborgare för samhället. Det är viktigt att inte ligga samhället till last, å ena sidan, och vara nyttig, å den andra"* (Musa, 43).

De är även eniga i att språkinläringen, precis som utbildningen i stort, är den viktigaste delen av integrationsprocessen samt den faktorn som påskyndar den.

- *"Det första man skall göra – lära sig språket så mycket och så bra som möjligt. Eller att studera, enkelt sagt"* (Elina, 37).
- *"Man skall lära sig språket och samhällsnormerna för att uppfatta och förstå det folkets kultur. Svenska versionen av 'det goda' och 'det onda'"* (Junus, 22).
- *"Visst lära sig språket. För att kunna förstå svenska folket och det samhället, som är uppbyggd på ett annat sätt än mitt eget"* (Zarema, 39).

- *"För det första skall man studera. För det andra skall man vara laglydig. Och för det sista, men inte minsta, att ha samvete... vara en självständig människa med bra samvete"* (Musa, 43).

Men, å andra sidan, och det framgår tydligt från respondenternas berättelser, känner de sig osäkra ändå. Och det gör de trots all trygghet och säkerhet de skaffat sig i det nya landet. Först och främst är det märkbart i deras vilja att integreras på sina egna villkor. Följande exempel illustrerar detta.

- *"Ja tror att jag kommer integreras så mycket jag själv vill det. Min integration är under min kontroll"* (Elina, 37).
- *"Ja, jag vill bli integrerad, som jag sagt, fast jag inte vill försvenskas. Det är ju helt enkelt omöjligt. Jag vill vara en integrerad tjetjensk man istället. Jag vill bli egen här. Men jag vill också förtjäna det, och att bli en värd person. Jag vill inte få det som en gåva"* (Zaurbek, 47).
- *"Jag skiljer mellan integration och assimilation, och kommer inte ta på mig kulturen, för jag har ju redan min egen. Däremot vill jag gärna lära och förstå den svenska. Det här är min egen uppfattning av integrationen och dess gränser"* (Junus, 22).

Det känns faktiskt en viss rädsla och osäkerhet i dessa uttryck. Dessutom visade det sig att respondenterna är osäkra på själva möjligheten att bli integrerad i samhället helt och hållet. Förutom att det uppfattas som en fråga om tid, å ena sidan, har man en viss uppfattning om att det inte alltid beror på ens egen vilja, utan även på samhällets.

- *"Det finns ju massa sådana som hatar invandrare och därmed hindrar på något sätt integrationsprocesserna i samhället. Det beror mycket på själva samhällets vilja också. Viljan att integrera sådana som jag. Det är en ömsesidig process, enligt mig"* (Zaurbek, 47).
- *"Jag är ju en invandrare, vilket innebär att jag skall jobba dubbelt så hårt för att uppnå samma mål med en svensk person"* (Elina, 37).

Det är just detta tillfälle, tycker jag, som pekar på den bristen på förtroende mellan svenska samhället och dess nya invånare. Man verkar vara rädd för att lita på samhället, för att inte bli besviken därefter. Exempelen visar ganska tydligt att integrationspolitikens brister, bland annat och framför allt *vi-och-de-tänkandet*, gör att de integrerade själva börjar uppfatta sig som "andra" och "avvikande" här. Då är det inget konstigt i att officiella versionen av integration upplevas av dem som "försvenskning", med vilket menas inget annat än assimilering.

- *"Det är omöjligt för mig, som kommit till Sverige i 40-årsålder, att försvenskas"* (Musa, 43).

Franzén (2001) skriver att en individs självidentifiering beror mycket på hur han eller hon uppfattas av omgivningen, som spelar roll av en spegel. Med andra ord, betraktar man sig själv med omgivningens ögon.

Den här situationen, när man tilldelas med en förutsedd identitet av sin nya omgivning, kan orsaka viss identitetsbrist. Kamali (2006) identifierar invandrarnas identitetsbrist, eller invandraridentiteten, som en negativ identitet av att inte vara svensk.

"Invandraridentiteten, som en negativ identitet, bygger på en negation, dvs. att inte vara svensk, inte vara en av "oss" och det står därmed för allt som "vi" inte är. Det är detta som står för grund för samhällets relation till invandrade individer. Vem personen är som individ, vilka erfarenheter och vilken bakgrund hon har och varför hon är här har ingen större betydelse", samtidigt som "svenskhets framställs som ett mål för de som kommer utifrån Sverige men som en essentiell egenskap för de som anses besitta den av blodsband" (Kamali, 2006, s. 81).

Således blir integrationsmålet ouppnåeligt i princip. Detta leder till att individen som hör till "de avvikande andra" isolerar sig från samhället genom att sluta sig inom sin egen, "annan" kultur, där man utvecklar sin egen nationell känsla (nationalism).

- *"Jag tror att jag kan integreras i det samhället, men jag vill inte byta mitt eget skinn. Men jag tror inte att en invandrare i första generation kan integreras helt och hållet. Våra barn kommer göra det, kanske, men inte vi. Och även de skall inträffa vissa gränser i den, tror jag. Integrationen tar några generationers tid" (Zaurbek, 47).*
- *"Jag skiljer mellan integration och assimilation, och kommer inte ta på mig kulturen, för jag har ju redan min egen" (Junus, 22).*

Här ser vi hur man skiljer mellan samhällets *regler och normer*, som man tar på sig utan särskilda problem, vilket erkändes även av respondenterna, å ena sidan, och samhällets *kultur*, som man ofta associerar med assimilation och därmed förnekar, å andra sidan. Det handlar om att en som tillhör en minoritetsgrupp försöker skydda sin identitet genom att hela tiden uppgradera sin känsla av att höra till sin egen kultur, medan den som hör till majoritetens kultur tänker inte på sin identitet eller tillhörighet särskilt mycket utan uppfattar den helt enkelt som "en självklar normalitet" (Franzén, 2001). Edward Said i sin artikel *Reflektioner om exil* (2000) skriver att flyktingarnas hypernationalism är lätt att förklara – den spelar roll av en försvarsmekanism.

Det kan konstateras med sorg att de processer som nu pågår inom det svenska integrationsområdet faktiskt utgör en ond cirkel. Å ena sida deklarerar man lika rättigheter för alla oavsett kön, etnicitet och religion, medan å den andra, diskriminerar man ständigt alla dem som avviker sig från den svenska normen. Masoud Kamali (2006) formulerar den bilden så här.

"Det finns ett dilemma i det svenska och även i det europeiska integrationstänkandet och integrationspolitiken. De officiella deklarationerna om allas lika värde,

likabehandlingsprincipen och ett samhälle för alla, motverkas ständigt av den strukturell/institutionella diskrimineringen som på vardaglig basis delar upp människor i väsensilda kategorier, tilldelar dem olika värden, bryter mot likabehandlingsprincipen genom att diskriminera vissa grupper och undergräver därmed social sammanhållning och existensen av ett integrerat samhälle”. (s. 10)

Sammanfattningsvis kan jag lägga till, att studiens analys visade att integrationsprocessen beror mycket på ens självidentitet och även samhällets vilja, samt att de offentliga har fortfarande inte har några svar på de problem som finns inom området.

6. Avslutningsdiskussion

I början av slutdiskussionen vill jag på något kortfattat sätt formulera studiens fynd. Framför allt kan jag konstatera att de hypoteser jag lanserade i början bekräftades i stort sett under min undersöknings gång. Min analys av såväl respondenternas berättelser som de statliga och akademiska institutionernas utredningar visar att integrationsprocessen fortfarande är en "dark horse" för i första hand själva samhället, med alla sina demokratiska institutioner och deklarerade jämlikhetsprinciper, fast också för invandrarna, de s.k. nya svenskarna, som skall bli integrerade i det (jfr med Kamali, 2006).

De flesta av integrationsproblemen erkänns, konstateras och formuleras i olika former och sammanhang i de offentliga källorna, medan den svenska integrationspolitiken fortfarande präglas av generaliseringar och saknar individperspektiv, och/eller hänsyn till en enskildes bakgrund och livssituation. Invandrarna anses vara en homogen grupp, enligt det s.k. *vi-och-de-tänkandet*, vilket gör att man försöker lösa alla problem inom integrationsområdet utifrån den generaliseringsprincipen som omvandlar samhällets problem med integration till invandrarproblem (ibid.). Vissa aspekter av denna situation återspeglas även i reflektionerna och uttalanden av mina informanter.

Vad gäller min andra hypotes, om integrationen som en kreativ process, så erkänns språkets roll, eller med enklare ord, språkinlärnings betydelse i den stora integrationsprocessen, av alla respondenterna utan undantag. Det uttrycks lite olika, men betyder en och samma sak: *man måste lära sig språket för att integreras till samhället*. Tesen om att man skapar sig en ny värld under processen av sin integration förändrades på något sätt under studiens gång. Det framträdde att det snarare handlar om upptäckten av den nya världen, som redan finns, än skapandet av en helt ny. Det ena utesluter dock inte det andra. En som upptäcker den nya världen steg för steg skapar sig sin egen mindre bild av den, som inte alls behöver helt sammanfalla med originalet. Således konstaterades att båda formuleringar är rimliga och användbara.

Det var också viktigt för mig att påträffa identiska exempel på mitt empiriska material i litteraturen. Jag tycker att de exemplen bekräftar mitt eget resultat samt gör min analys mer sannolik. De bekräftar även existensen av de integrationsproblem som formulerades av mig från början.

I fråga om mina frågeställningar visar studien att när det gäller språkets roll i integrationsprocessen, i den meningen att lära och kunna det, är aktuella gruppen samstämmig med den officiella formuleringen "språket är väg till integration" (Regeringskansliet). Det nya språket spelar för mina informanter roll som ett kommunikationsmedel fast inom ett ganska begränsat område, vad gäller både rum och tid. Områdets gränser omfattar bara vissa offentliga platser som man besöker av något behov: t.ex. skolan, affärer, sjukhus m.m. De allra flesta i gruppen är arbetslösa, vilket faktum försvagar språkets kommunikativa roll ännu mer. Dessutom har språket inget att göra med integrationsprocesser när det gäller

respondenternas hemmiljö och/eller deras fritid. Här pratar man alltid tjetjenska. Med andra ord kan man säga, att individen skapar sig en mindre bild av den nya yttervärlden medan han/hon fortfarande lever i sin gamla, även om den är begränsad till egna hemmet. Utifrån ovanstående kan sambandet mellan språkinläring och integration i gruppen definieras som ganska episodiskt, som äger rum bara då och då, och svagt.

Om respondenternas svårigheter under språkinläringen är av rent språkliga karaktär, och därmed anses kunna lösas med tiden, så uppfattar de integrationen som framför allt en fråga om hot mot egen etnisk identitet och/eller kulturell tillhörighet, som de inte gärna vill byta eller ändra. Med andra ord, uppfattar de integrationen som en process av assimilering. Det här tycks bero på den officiella svenska integrationspolitikens *vi-och-de-tänkande*, som framställer svenskar som "normen" och alla andra som "avvikande" från den (jfr med Kamali, 2006). Således tar man på sig och utvecklar en negativ identitet av *att inte vara svensk*, som innebär någon form av medveten eller omedveten negation av "den svenska normen" med samtidig process av överskattning av egen kultur (jfr med Said, 2000).

Däremot, har mina respondenter inga problem när det gäller nya samhällets formella regler och normer. Man lär sig dem och följer utan särskilda svårigheter eller problem, vilket bl.a. delegitimerar Franzéns (2001) tes om kulturellt avståndets påverkan. Man både accepterar normerna och anpassar sig till dem, vilket illustreras bl.a. av det här citatet.

- *"Svenska normer blir en del av mig själv, av mitt jag. Det som förvånade mig förut inte gör det nu. Det som upprörde mig förut inte gör det nu. Det som förut upplevdes av mig som något meningslöst ser inte så ut nu. Man vänjer sig alltså till massa saker..."* (Musa, 43).

Man skiljer dock, som sagt, mellan normerna och själva kulturen.

Jag tror att syftet med studien, i fråga om prövningen av mina hypoteser och undersökningen av individernas integrationsprocess, är mer eller mindre uppnådd. Vad gäller resultatet så kan jag konstatera att jag är nöjd med det i stort sett, fast studien innehar några bristande sidor också. Vissa av dem är av objektiv karaktär och kunde knappast undvikas i detta c-uppsatsformat, medan de andra återspeglar bara mina egna brister på kunskaper och erfarenheter som en forskare. Här kan jag nämna, som ett exempel, att jag inte kan formulera några realistiska förslag på vissa direkta åtgärder som skulle kunna lösa de problemen som omfattas av min studie. Jag tror att det beror på att en undersökning och analys av ett problemämne och dess orsaker inte behöver förutsätta några direkta lösningar på dem, utan skapar en primär kunskapsbas som spelar roll för utgångspunkterna i vidare behandling av problemet, medan lösningssökningen tycks vara en enskild forskning i sig. Man kan dock fritt spekulera i det, och föreslå några åtgärder som behövs och är rimliga.

Det tycks vara möjligt i detta sammanhang att utgå från sina egna uppfattningar av problemet och dess orsaker. Jag har antagit från början att det främsta av Sveriges integrationsproblem är

frånvaron av ett tydligt och rimligt svar på frågan "*vad är integration?*", som skulle vara förståeligt och rimligt för alla som frågan berör. Den här är en av integrationspolitikens flera brister, enligt mig, som desorienterar människor och skapar oförtroendet mellan "de gamla" respektive "de nya" svenskarna. Det tycks vara helt hopp- och meningslöst, i den här situationen, att kämpa för sammanhållning i samhället.

Men vad gör man för fel och hur kan man lösa problemet? Om man analyserar officiella deklamationer om Sverige som ett mångkulturellt samhälle och därefter jämför dessa med invandrarnas problem med identitetsbrist, så kan man anta att problemet ligger just i att inte alla i landet identifierar sig med det, fast så vitt man vet finns det inga särskilda problem i att ha vilka som helst olika bakgrunder och ändå identifiera sig med ett och samma land. Ett bra exempel på det, med en viss förenkling förstås, är USA.

Jag skulle vilja definiera svenska samhällets problem med integrationen på följande sätt: det finns inte någon form av svensk mångkulturell identitet som är gemensam för alla som bor i Sverige. Dessutom finns inte någon form av dialog mellan de ursprungliga och nykomna av landets olika kulturer. Alla enskilda kulturer/kulturidentiteter i landet existerar i sina egna "nationella boxar", som det konstateras bl.a. av Kamali (2006) och även bekräftas av mina respondenters berättelser. Det här är viktigt att förstå för alla som bor här, tror jag, vare det sig gäller de infödda eller de nya svenskarna. Den viktigaste frågan är alltså hur man kan skapa den gemensamma kulturidentiteten, för alla medborgare oavsett deras bakgrund, och om det överhuvudtaget är möjligt i ett sådant land som det Sverige är på väg att bli.

Den här tanken kan bli en utgångspunkt för vidare forskning inom integrationsområdet. Exempelvis, man skulle kunna undersöka den amerikanska mångkulturella statsmodellens olika sidor och mekanismer, såväl positiva som negativa, för att därefter tänka på att låna vissa av dem som anses vara rimliga och effektiva på svenska förhållanden.

C-uppsatsformatet förutsätter inte skapandet av några helt nya kunskaper, utan är snarare ett bra tillfälle för att pröva sig fram i praktiska användandet av sina teoretiska kunskaper, framför allt i fråga om forskningsmetoder och analys. Ändå kan en uppsats i sig, som ett litet forskningsprojekt, inneha ett visst värde. Min studies bidrag, i den meningen, är att återigen försöka fästa samhällets uppmärksamhet på integrationsproblem samt skapa ett nytt perspektiv på dessa. I mitt fall är nya perspektivet i att min studie visar att inläringen av nya språk som "väg till integration" kan bl.a. uppfattas av de invandrade som assimileringsprocess, och därmed leda till skapandet av en negativ identitet. Alltså min slutsats av det är att det beror på frånvaron av en gemensam kulturidentitet för alla som bor i Sverige.

Referenser

- Ahlsén, E/Allwood, J (2002): *Språk i fokus*. Stockholm: Studentlitteratur
- Franzén, E (2001): *Att bryta upp och byta land*. Falun: Natur och kultur
- Helkama, K (2002): *Socialpsykologi – en introduktion*. Malmö: Liber
- Jansson, A (2002): *Mediakultur och samhälle*. Stockholm: Studentlitteratur
- Kvale, S (2006): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, S/Lilja, J/Mannheimer, K (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Payne, M (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur
- Said, E (1997): *Orientalism*. Stockholm: Ordfront
- Said, E (2000): *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge: Harvard University Press
- Saussure, F (1970): *Kurs i allmän lingvistik*. Stockholm: A-Z Förlag
- Svenning, C (1993): *Metodboken: en bok om samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*. Eslöv: Lorentz
- Svensson, G (1992): *Wittgenstein om kunskap och visshet*. Stockholm: Thales
- Thomassen, M (2007): *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups utbildning
- Watzlawick, P (1967): *Pragmatics of human communication*. New York: Norton
- Wellros, S (2007): *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur
- Wittgenstein, L (1999): *Blå boken och bruna boken*. Stockholm: Thales
- Wittgenstein, L (2005): *Tractatus Logico-philosophicus*. Stockholm: Thales
- Wittgenstein, L (1996): *Filosofiska undersökningar*. Stockholm: Thales

Webbkällor

- 2006:73 SOU, *Den segregerande integrationen. Om social sammanhållning och dess hinder*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet (redaktör: Masoud Kamali) – www.regeringen.se
- 2009:2, *SFI – resultat, genomförande och lärarkompetens. En utvärdering av svenska för invandrare*. Stockholm: Statskontoret (generaldirektör: Yvonne Gustafsson) – www.statskontoret.se
- Anderson, B (1991): *Imagined Communities: Reflections on the origin and spread on Nationalism*. London: Verso – www.books.google.com
- Mulhern, F (2000): *Culture/Metaculture*. London: Routledge – www.books.google.com
- Wittgenstein, L (1922): *Tractatus Logico-philosophicus*. (ryska övers.) – www.filosof.historic.ru
- Wittgenstein, L (1953): *Filosofiska undersökningar*. (ryska övers.) – www.filosof.historic.ru
- Svenska regeringen – www.regeringen.se
- Nationalencyklopedin – www.ne.se

Bilaga

Frågeställningar för intervjuerna

Namn: _____ Kön: _____ Ålder: _____ Civilstånd: _____

Barn och dess åldrar _____

Vistelsen i Sverige: _____ Utbildnings- och/eller yrkesbakgrund: _____

Språkkunskap (SFI, SAS A, B): _____

Övriga språk: _____

Sverige och dess folk:

Varför valde du Sverige att flytta till? Hade du något val överhuvudtaget?

Kan du berätta om din(a) första intryck av Sverige?

Vad upplevdes som mest spännande och bemerkligt, positivt respektive negativt?

Vilka var din(a) första intryck av svenska folket?

Hade du några fördomar mot svenskarna?

Hur förändrades dina upplevelser av Sverige och svenskarna med tiden?

Kan du komma ihåg din första kontakt med någon svensk person? Vem var det?

Svenska språket:

Vilka var din(a) första intryck av svenska språket?

Att lära dig språket – var det din egen idé eller?

Kan du komma ihåg ditt/dina första ord på svenska? Vilka var de?

Var och hur har du lärt dig det/dem? Vad fick de för betydelse för dig?

Hade du några särskilda svårigheter under språkinläringen? Om ja, vilka?

Upplevde du några missförstånd? Kan du ge exempel på det?

Kan du berätta om någon händelse som på något sätt påverkade din språkinläring?

SFI-kursen – hur stor roll spelade den? Har du fått tillräckligt med tid och stöd?

Saknade du något särskilt under kursen?

Har/hade du någon egen strategi i språkinläringen – eget sätt att lära dig språket?

Brukar du skriva/skapa texter på svenska? Vilka? Hur ofta?

Märker du några förändringar i din upplevelse av språket jämfört med förr?

Hur värderar du dina språkkunskaper i svenska nu?

Vardag och hem:

Hur ser din vardag ut? Jobbar du, studerar, både och eller gör något annat?

Vilken och hur stor plats tar det nya språket i din vardag?

Var och när brukar du använda språket?

Finns det några tillfällen när du använder svenska i hemmiljön?

Påverkar dina barn på ditt förhållande till svenska språket? Om ja, hur?

Kontaktar du några svenska personer på regelbundet sätt? Vilka är de?

Hur ofta brukar du umgås med dem?

Kultur och massmedia:

Brukar du läsa svenska tidningar? Hur ofta?

Brukar du läsa svenska böcker, eller någon litteratur på svenska? Hur ofta?

Läser du böcker på andra språk? Hur ofta?

Går du på bio eller teater? Hur ofta?

Tittar du på svensk TV? Hur ofta?

Brukar du titta på några andra TV-kanaler än svenska? Hur ofta?

Har kultur och media betytt något för din upplevelse av Sverige?

Har kultur och media betytt något för din inläring av det svenska språket?

Integration:

Vad är integration för dig?

Vad och hur skall man göra för att integreras?

Vill du integrera dig i det svenska samhället?

Känner du dig integrerad i det svenska samhället?

Har du några problem med integrationen?

Vad är det då som du har behov av?